

Markus Kauranen

Hallinnon tarkastus pk-yritysten ja asunto-osa- keyhtiöiden tilintarkastuksessa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Liiketalouden tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

Lokakuu 2017

Tekijä	Markus Kauranen
Otsikko	Hallinnon tarkastus pk-yritysten ja asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastuksessa
Sivumäärä Aika	62 sivua + 1 liite Lokakuu 2017
Tutkinto	Tradenomi
Koulutusohjelma	Liiketalous
Suuntautumisvaihtoehto	Laskentatoimi ja rahoitus
Ohjaaja	Lehtori Raija Olkkola
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, kuinka hallinnon tarkastus pk-yritysten ja asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastuksessa tulisi suorittaa. Lisäksi opinnäytetyössä perehdyttiin siihen, miksi hallinnon tarkastaminen ylipäätään on merkittävää ja edelleen tarpeellista. Opinnäytetyö toteutettiin toimeksiantona tilintarkastajien asiantuntijaketju Tilintarkastusammattilaiset Oy:lle, jossa opinnäytetyön tekijä toimi tilintarkastusharjoittelijana viiden kuukauden ajan keväällä 2017.</p> <p>Hallinto on tilintarkastuslaissa säädetty yhdeksi tilintarkastuksen kohteeksi yhdessä tilinpäätöksen ja kirjanpidon kanssa. Laissa ei kuitenkaan tarkemmin määritetä, kuinka tilintarkastajan tulisi hallintoa tarkastaa. Opinnäytetyö suoritettiin käyttäen kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Tutkimusongelmaa eli sitä, kuinka hallinnon tarkastaminen pk-yritysten ja asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastuksessa tulisi suorittaa, lähdettiin selvittämään viidelle HT- ja KHT-tilintarkastajalle kohdennetun teemahaastattelun, hyvän tilintarkastustavan (kuten ISA-standardien) ja muun relevantin lähdeaineiston perusteella.</p> <p>Tärkeimmiksi hallinnon tarkastustoimenpiteiksi nousivat tehdyn tutkimuksen perusteella yhtiökokouksen ja hallituksen kokousten pöytäkirjojen sekä sitoumusten ja sopimusten yksityiskohtainen läpikäynti sekä toimivan johdon haastattelemine. Asunto-osakeyhtiöissä isännöitsijän toimien tarkastamista voidaan pitää erityisen merkittävänä. Toimintakertomus toimii tilintarkastajalle erinomaisena tiedonlähteenä tarkastettavan kohteen toiminnasta.</p> <p>Hallinnon lakisääteistä tilintarkastusta voidaan edelleen pitää Suomen olosuhteissa relevanttina. Hallinnon tarkastuksesta luopumisen myötä tilinpäätökseen kytkeytymättömiä, yhteisön toiminnan kannalta olennaisia seikkoja voisi todennäköisemmin jäädä tilintarkastajalta huomaamatta. Pk-yhteisöjen johdon kannalta tilintarkastajan nykyistä neuvovaa roolia voidaan pitää merkittävänä. Omistajien ja sidosryhmien osalta hallinnon tarkastuksesta luopuminen voisi tarkoittaa niiden tiedonsaannin huomattavaa vähenemistä, mikä voisi konkretisoitua esimerkiksi yhteisön luotonsaannin hankaloitumisena. Hallinnon tarkastusta voidaan pitää erityisen merkittävänä myös osakkaiden yhdenvertaisuusvelvoitteen toteutumisen kannalta.</p>	
Avainsanat	tilintarkastus, tilintarkastaja, hallinnon tarkastus, pk-yritys, asunto-osakeyhtiö, laskentatoimi ja rahoitus

Author	Markus Kauranen
Title	The Management Audit Included in the Audit of SMEs and Housing Companies
Number of Pages Date	62 pages + 1 appendix October 2017
Degree	Bachelor of Business Administration
Degree Programme	Economics and Business Administration
Specialisation option	Accounting and Finance
Instructor	Raija Olkkola, Senior Lecturer
<p>The purpose of this thesis was to find out, how the management audit should be completed in the auditing process of small and medium sized companies and housing companies. The reasons why management audit is still important and relevant during the auditing were also discovered in the thesis. The thesis was completed as an assignment for the professional auditing chain Tilintarkastusammattilaiset Oy, in which the author of the thesis worked as an audit trainee for five months during the spring 2017.</p> <p>The Finnish auditing act stipulates management as one of the auditing targets together with financial statements and accounting. The law, however, doesn't include a definition of how the management audit should be completed by an auditor. The study was conducted by using a qualitative research method. The research problem of the thesis was to find out how the management audit included in the audit of small and medium sized companies and condominiums should be completed. The issue was clarified by interviewing authorized auditors, studying sound auditing principles (incl. ISA-standards) and using other relevant source material.</p> <p>The study indicates that the most important targets of management audit were scrutinizing the minutes of the stockholders' and board's meetings, written commitments and contracts. Apart from that, interviewing the company management was considered as a crucial procedure for an auditor. In a condominium audit, it is particularly significant to inspect the activities of the building manager. The annual report of the company may point out to be a significant source of information about the corporation's business and actions.</p> <p>Management as the target of statutory audit can still be seen relevant in the Finnish circumstances. Abandoning the management audit would mean that the factors not related to the financial statements, could more easily be missed. For SME's the current advisory role of the auditor can be considered significant. By abandoning the management audit, the amount of information provided for the owners and interest groups might be reduced, which could weaken the company's opportunities of becoming a debtor, for instance. In addition, the management audit can be seen truly significant for the fulfillment of the principle of stockholders' equality.</p>	
Keywords	Audit, Auditor, Management Audit, Small and Medium Sized Company, Housing Company, Condominium, Accounting and Finance

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Opinnäytetyön tausta, tavoite ja aiheen rajaus	1
1.2	Keskeisiä käsitteitä	2
1.3	Tutkimusmenetelmä ja lähdeaineisto	3
2	Tilintarkastus	4
2.1	Tilintarkastuksen määritelmä	4
2.2	Tarve tilintarkastukselle	5
2.3	Tilintarkastuksen tehtävä	6
2.4	Tilintarkastuksen sääntely	7
2.4.1	Lakisääteinen tilintarkastus	7
2.4.2	Muu tilintarkastusta ohjaava normisto	8
2.5	Tilintarkastaja	9
2.5.1	Tilintarkastajan vaatimukset	9
2.5.2	Tilintarkastajan riippumattomuus	10
2.5.3	Tilintarkastajan vastuu	11
2.6	Raportointi	13
2.6.1	Tilintarkastajan raportointi	13
2.6.2	Tilintarkastuskertomus	13
2.6.3	Tilinpäätösmerkintä ja tilintarkastuspöytäkirja	15
2.7	Erytispiirteet pk-yritysten ja asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastuksessa	16
2.7.1	Pienten ja keskisuurten osakeyhtiöiden tilintarkastus	16
2.7.2	Asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastus	17
3	Hallinnon tarkastus	18
3.1	Hallinnon tarkastuksen määritelmä ja tarkoitus	18
3.2	Hallinnon tarkastuksen merkitys	20
3.2.1	Asiantuntijoiden näkökulmia	20
3.2.2	Hallituksen esitys 70/2016	22
3.3	Hallinnon tarkastuksen tarkastuskohteet	24
3.3.1	Pöytäkirjat ja johdon päätökset	24
3.3.2	Sisäinen valvonta	26
3.3.3	Rekisteritiedot, viranomaisilmoitukset ja veroasiat	27
3.3.4	Osake- ja osakasluettelo	28

3.3.5	Sopimukset ja vakuutukset	28
3.3.6	Isännöintikulut	29
3.4	ISA-standardien soveltaminen hallinnon tarkastuksessa	30
3.4.1	Väärinkäyttöihin liittyvät tilintarkastajan velvollisuudet (ISA 240)	30
3.4.2	Säädösten ja määräysten huomioon ottaminen tilintarkastuksessa (ISA 250)	33
3.4.3	Kommunikointi (ISA 260 ja ISA 265)	34
3.4.4	Käsityksen muodostaminen yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä (ISA 315)	36
3.4.5	Lähipiiri (ISA 550)	37
3.5	Hallinnon tarkastus Ruotsissa	39
4	Tutkimus	41
4.1	Taustatietoa tutkimuksesta	41
4.2	Hallinnon tarkastuksen määrittely	44
4.3	Hallinnon tarkastuksen merkitys	45
4.3.1	Miksi hallinnon tarkastaminen on merkittävää?	45
4.3.2	Hallintoon liittyvät olennaisimmat riskit	46
4.3.3	Hallinnollinen rasite	47
4.4	Hallinnon tarkastustoimenpiteet	48
4.4.1	Nykyiset hallinnon tarkastustoimenpiteet	48
4.4.2	Vakiotarkastustoimenpiteet mahdollisen lakimuutoksen jälkeen	50
4.5	Lakisääteisestä hallinnon tarkastuksesta luopumisen vaikutukset	51
4.5.1	Hallinnon tarkastuksen kehitys ja tulevaisuus	51
4.5.2	Vaikutukset tilintarkastuksen luotettavuuteen	52
4.5.3	Vaikutus tilintarkastajan riskiin	53
4.5.4	Vaikutukset tilintarkastuspalvelun houkuttelevuuteen ja ostoon	53
4.5.5	Vaikutukset tarkastettavan kohteen johdon kannalta	54
4.5.6	Vaikutukset tilintarkastusrajojen nostamiseen	55
5	Johtopäätökset	55
	Lähteet	60
	Liitteet	
	Liite 1. Haastattelukysymykset tilintarkastajille	

1 Johdanto

1.1 Opinnäytetyön tausta, tavoite ja aiheen rajaus

Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, kuinka hallinnon tarkastus tulisi pienten ja keski suurten yritysten sekä asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastuksessa suorittaa. Opinnäytetyössä haettiin myös perusteita hallinnon tarkastuksen merkittävyydelle ja sille, tulisiko sen jatkossakin sisältyä lakisääteiseen tilintarkastukseen. Hallinto on tilintarkastuslain (1141/2015) 3 luvun 1 §:n mukaan määritetty yhdeksi tilintarkastuksen kohteista kirjanpidon ja tilinpäätöksen ohella. Lainsäädännössä ei kuitenkaan ole sen tarkemmin määritetty, kuinka hallinnon tarkastus tulisi suorittaa. Alalla tuntuukin vallitsevan tästä epätie-toisuutta, ja hallinnon tarkastusta koskevaa sääntelyä pidetäänkin yleisesti ottaen hyvin epäselvänä. Myöskään esimerkiksi tilintarkastusalan kansainväliset standardit, ISA-standardit, eivät sellaisenaan kaikilta osin sovellu hallinnon tilintarkastukseen.

Viime aikoina tilintarkastuspiireissä on käyty runsaasti keskustelua niin hallinnon tarkastuksen säilyttämisen kuin poistamisenkin puolesta. Hallinnon tarkastusta on pidetty olennaisena ja tärkeänä osana tilintarkastusta. Monien mielestä hallinnon lakisääteisestä tarkastuksesta olisi kuitenkin luovuttava. Hallinnon tarkastuksesta luopumista on perusteltu muun muassa sillä, että hallinnon tarkastusta ei Suomen lisäksi tunneta oikeastaan muualla kuin Ruotsissa.

Hallinto päätettiin säilyttää yhtenä lakisääteisen tilintarkastuksen kohteena vuonna 2016 uudistuneessa tilintarkastuslaissa. Ratkaisevaa oli hallituksen esityksessä 70/2016 esitetyt perustelut hallinnon tarkastamisen merkityksellisyydestä. Tästä huolimatta muun muassa Suomen Tilintarkastajat Ry:n omistama ST-akatemia on julkaissut uudet tilintarkastusmallit, joista on poistettu kaikki hallinnon tarkastukseen liittyvät maininnat. Hallinnon tarkastuksen tulevaisuus on tästäkin syystä tällä hetkellä varsin epäselvä ja mielipiteet siitä ristiriitaisia.

Tämä opinnäytetyö toteutettiin toimeksiantona tilintarkastajien asiantuntijaketju Tilintarkastusammattilaiset Oy:lle, jossa opinnäytetyön tekijä toimi tilintarkastusharjoittelijana viiden kuukauden ajan keväällä 2017. Toimeksiantaja keskittyy toiminnassaan pienten

ja keskisuurten yhteisöjen tilintarkastukseen, mikä vaikutti merkittävästi aiheen rajaukseen pk-yrityksiä ja asunto-osakeyhtiöitä koskevaksi. Suuryritysten sisällyttäminen työhön ei olisi ollut mielekäästä, sillä suuryrityksiä on suomalaisista yrityksistä vain murtoosa, eikä pk-yritysten ja asunto-osakeyhtiöiden hallinnon tarkastuksessa ole järkevää noudattaa kaikilta osin samoja tarkastuksen avuksi laadittuja standardeja. Harjoittelujakson aikana opinnäytetyön tekijä keskittyi erityisesti asunto-osakeyhtiöiden, mutta myös pk-yritysten alustavaan tilintarkastustyöhön. Kyseisten yhteisömuotojen tilintarkastuksen voidaan pitää sisältävän myös paljon yhteneväisiä piirteitä, mikä oli perusteena yhdessä työn tekijän aiemman kokemuksen lisäksi sille, että opinnäytetyössä päätettiin käsitellä sekä pk-yrityksiä että asunto-osakeyhtiöitä.

1.2 Keskeisiä käsitteitä

Hallinnolla tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä yhteisön hallintoelimiä. Sekä osakeyhtiön että asunto-osakeyhtiön hallintoon voidaan katsoa kuuluvan aina yhtiökokous ja hallitus. Osakeyhtiön hallintoon kuuluvat lisäksi hallintoneuvosto ja toimitusjohtaja, mikäli ne ovat yhtiölle valittu. Jos asunto-osakeyhtiölle on valittu isännöitsijä, luetaan myös se osaksi yhtiön hallintoa. (Osakeyhtiölaki 2006, 5 luku 1 §, 6 luku 1 §; Asunto-osakeyhtiölaki 2009, 6 luku 1 §, 7 luku 1 §.)

Pk-yrityksellä tarkoitetaan pientä tai keskisuurta yritystä. Yrityksen katsotaan olevan pk-yritys, mikäli sen henkilöstön lukumäärä on enintään 250 ja joko sen vuosiliikevaihto on enintään 50 miljoonaa euroa tai sen taseen loppusumma enintään 43 miljoonaa euroa. (Euroopan komissio 2006, 14.)

Asunto-osakeyhtiö on sellainen osakeyhtiö, jossa yhtiöjärjestyksen mukaisena tarkoituksena on hallita ja omistaa yhtä tai useampaa rakennusta tai osuutta rakennuksesta. Asunto-osakeyhtiön yhtiöjärjestyksessä vähintään puolet huoneistojen yhteenlasketusta lattiapinta-alasta on määrättävä osakkeenomistajien hallussa oleviksi asuinhuoneistoiksi. Asunto-osakeyhtiön osakkeen omistaminen antaa omistajalleen oikeuden hallita yhtiöjärjestyksessä määrättyä huoneistoa tai muuta yhtiön hallinnassa olevaa rakennuksen tai kiinteistön osaa. (Asunto-osakeyhtiölaki 2009, 1 luku 2 §.)

ISA-standardit ovat kansainvälisen laskentatoimen ammattihenkilöstön järjestön IFAC:n sekä kansainvälisen tilintarkastus- ja laadunvarmistusjärjestön IAASB:n laatimia kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja ja -ohjeita. Yhteisössä sovellettaviksi hyväksytyt

standardit kuuluvat hyvään tilintarkastustapaan ja tilintarkastajan on niitä tilintarkastusta suorittaessaan noudatettava. (Mähönen 2009, 328–329.)

HT-tilintarkastaja on tilintarkastusalan perustutkinnon suorittanut tilintarkastaja. HT-tutkinnon suorittaminen on edellytyksenä tilintarkastajana toimimiselle. KHT-tilintarkastaja on yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastukseen erikoistunut henkilö, JHT-tutkinnon suorittanut taas on erikoistunut julkishallinnon ja -talouden tilintarkastukseen. (Patentti- ja rekisterihallitus 2017.)

1.3 Tutkimusmenetelmä ja lähdeaineisto

Opinnäytetyö suoritettiin hyödyntäen kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä sopii sellaiseen opinnäytetyöhön, jossa tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä ei oikein tunneta. Siitä ei ole olemassa laajalti aiempaa tutkimusta tai teoriaa. Laadullisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä on usein saada tutkittavasta aiheesta syvälinen näkemys tekemättä kvantitatiivisen tutkimuksen tapaisia yleistyksiä. Lopputuotoksena laadullisessa tutkimuksessa on usein kattavan kuvauksen muodostaminen käsiteltävästä ilmiöstä. Kvalitatiivisen tutkimuksen ominaispiirteisiin kuuluu myös monipuolisen tutkimusaineiston käyttö. (Kananen 2014, 16–18.)

Hallinnon tarkastuksesta on tehty verraten vain vähän aiempaa tutkimusta. Koska myöskään hallinnon tarkastuksen suorittamista koskevaa yleispätevää säännöstä tai ohjeistusta ei ole laadittu, voidaan valittua opinnäytetyön aihetta pitää relevanttina ja lisäksi tarpeellisena kvalitatiivisen tutkimuksen kohteena. Vuoden 2017 loppupuoliskolla on tosin julkaistu myös Martin Tasmuthin hallinnon tarkastusta käsittelevä opinnäytetyö ”Hallinnon tarkastuksen määritelmä ja tulevaisuus osakeyhtiön tilintarkastuksessa”. Se sisältää osittain samoja piirteitä ja hyödyntää joitakin samoja lähteitä kuin tämä opinnäytetyö. Työt käsittelevät aihetta kuitenkin hyvin eri katsantokannoista: Tasmuthin opinnäytetyö keskittyy hallinnon tarkastuksen määritelmään ja tulevaisuuteen osakeyhtiöiden tilintarkastuksessa, tämä opinnäytetyö puolestaan hallinnon tarkastuksen suorittamiseen ja sen merkitykseen pk-yritysten ja asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastuksessa.

Tutkimusongelman ”Kuinka hallinnon tarkastus pk-yrityksissä ja asunto-osakeyhtiöissä tulisi suorittaa” ratkaisemiseksi tein teemahaastatteluita HT- ja KHT-hyväksytyille tilintarkastajille. Halusin selvittää jo vuosia alalla toimineiden tilintarkastajien näkemyksiä hallinnon tarkastuksesta. Tärkeimmät tutkimuskysymykset käsitelivät sitä, miksi hallinnon

tarkastaminen on merkittävää, mitä ovat hallintoon liittyvät olennaisimmat riskit, mitä ovat tärkeimmät hallinnon tarkastuskohteet sekä mitä vaikutuksia lakisääteisestä hallinnon tarkastuksesta luopumisella tulisi olemaan. Mikäli hallinto poistetaan tulevaisuudessa varsinaisista lakisääteisistä tilintarkastuksen kohteista, on tärkeää olla selvillä kaikkein olennaisimmista hallinnon osa-alueista. Haastateltavilta halusin eritoten selvittää heidän mielipiteitään siitä, mitä hallintoon liittyviä toimenpiteitä olisi tilintarkastajan syytä tehdä joka tapauksessa, huolimatta siitä mainitaanko hallinto tilintarkastuslaissa erillisenä tarkastuksen kohteena vaiko ei.

Tutkimukselleni tärkeänä lähdeaineistona toimivat ISA-standardit. Tutustuin näkemykseni mukaan merkittävimpiin hallinnon tarkastusta koskeviin kansainvälisiin tilintarkastusstandardeihin, ja pyrin pääsemään selville, kuinka hallintoa niiden perusteella tulisi tilintarkastuksessa käsitellä. Lisänäkökulmaa aiheeseen sain tutustumalla FAR:n suositukseen RevR 209 hallinnon tarkastuksen suorittamisesta Ruotsissa. Lähteinä työssäni käytin lisäksi myös muun muassa lainsäädäntöä, hallituksen esitystä 70/2016, tilintarkastuksen oppikirjoja ja muita painettuja alan opuksia sekä asiantuntija-artikkeleita aiheen tiimoilta.

2 Tilintarkastus

2.1 Tilintarkastuksen määritelmä

Tilintarkastajan suorittama tilintarkastus on tarkastuksen kohteena olevan yhteisön toiminnastaan ja taloudestaan antaman informaation riippumatonta tutkimista ja oikeellisuuden varmistamista. Lakisääteistä tilintarkastusta voidaan pitää merkittävimpanä taloudellisen informaation varmennusmuotona. Kaikista pienimpien yritysten tilintarkastusta ei kuitenkaan nähdä tarkoituksenmukaisena ja ne on vapautettu tilintarkastusvelvollisuudesta. (Tomperi 2016, 7–8.)

Suomessa tilintarkastuksen lähtökohta on poikkeava, jopa ainutlaatuinen muihin maihin verrattuna. Universaalilla tasolla on yleistä, että tilintarkastus rajoittuu ainoastaan pörs-siyhtiöiden antaman tilinpäätösinformaation tarkastamiseen, mutta Suomessa tilintarkastusvelvollisuus koskee myös julkisesti noteeraamattomia yrityksiä sekä esimerkiksi

rekisteröityjä yhdistyksiä. Suomessa yritysten tilinpäätösinformaatio on pääosin huomattavasti julkisempaa kuin esimerkiksi muissa länsimaissa. (Riistama 1999, 19.)

Käsitteenä tilintarkastus on stabiili, mutta se muuttaa muotoaan aina lainsäädännön ja yhteiskunnan muiden arvojen muuttuessa. Tärkeänä tekijänä tilintarkastuksen muodon määrittäjänä on myös eettinen näkökulma: millainen on se suhtautumistapa, jolla tilinpäätöksen laatija ja tilintarkastuksen tekijä hoitavat omat roolinsa? Yhtenä käännekohtana tilintarkastuksen suorittamiskäytännölle Suomessa oli 1990-luvulla vallinnut lama, jonka myötä tilinpäätösinformaation luotettavuuden painoarvo tarkastuksissa on lisääntynyt ja tilintarkastajien vastuu alati korostunut. (Riistama 1999, 21–22.)

2.2 Tarve tilintarkastukselle

Antropologien mukaan on olemassa merkkejä siitä, että tilintarkastusta muistuttavaa toimintaa on ensimmäistä kertaa esiintynyt Babyloniassa jo noin 3000 vuotta ennen ajanlaskun alkua. Kiinalaisen Zao-dynastian aikainen tilintarkastus käsitti eri hallintoalueiden hyvinkin yksityiskohtaisesti laadittujen budjetoitien tarkastamista. Antiikin aikana tilintarkastustoimia on ollut niin Roomassa, Kreikassa kuin Kiinassakin. Antiikinaikaisessa Roomassa tilintarkastajat kuuluivat veronmaksajien antamia julkisia lausuntoja liiketoimistaan ja veronmaksuvelvollisuuksistaan. Termi ”tilintarkastaja” (eng. Auditor) juontaakin alun perin latinan kielestä, ja se tarkoittaa kuulijaa tai kuuntelijaa. (Hayes & Dassen & Schilder & Wallage 2005, 2.)

Tarve nykymuotoiselle tilintarkastustoiminnalle alkoi rakentua 1800-luvulla teollisen vallankumouksen, yhteiskuntien kehittymisen ja vahvan taloudellisen kasvun myötä syntyneestä käytännön tarpeesta. Länsimaisissa yhteiskunnissa toimintoja, kuten tuotantoa, alkoi organisoida yrityksiä ja muiksi yhteisöiksi. Johdon toiminnan valvonta muodostui yrityksen johdon ja omistuksen eriyttämisen myötä omistajille mahdottomaksi ja heidän etujaan puolustamaan tarvittiin erillinen instituutio, tilintarkastus. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23; Riistama 1999, 15–17.)

Tarve tilintarkastukselle perustuu pohjimmiltaan yhteiskunnan asettamiin vaatimuksiin, sillä se on Suomessa yhteisön ja säätiön osalta lakisääteistä (Tomperi 2016, 9). Tilintarkastuksen tarve ja sen merkitys tulee jatkossa kasvamaan ja tilintarkastuksen tehtävä monimuotoistumaan. Eri osapuolten riippuvuus toisistaan kasvaa, ja yhä useampi sidos-

ryhmä kokee tarpeelliseksi varmistua yrityksen antamien taloudellisten tietojen oikeellisuudesta. Keskinäisen luottamuksen saavuttamiseksi tietojen luotettavuuden varmentaminen ja sovittujen sääntöjen sekä lainsäädännön noudattaminen lisää ulkopuolisen tarkastuksen ja valvonnan tarvetta enenevissä määrin. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23–24.)

2.3 Tilintarkastuksen tehtävä

Perustana tilintarkastukselle on yksinkertaisuudessaan tilintekovelvollisuus; jonkun on tehtävä toiselle osapuolelle selkoa toimistaan ja meneteltävä tämän toisen osapuolen asettamien ehtojen mukaisesti. Toisena osapuolena osakeyhtiössä ovat yhtiön osakkaat, joille yhtiön hallituksen on tilinpäätöksessä ja toimintakertomuksessa esitettävä kirjanpito- ja osakeyhtiölaissa määritetyt kohdat. (Tomperi 2016, 6.)

Varmentuakseen tilintekovelvollisuuden asianmukaisesta täyttymisestä valitsevat osakkaat yhteisölle tilintarkastajan, yhden tai useamman, suorittamaan valvontaa. Varmennustoimeksiannon tarkoituksena on lisätä käyttäjien luottamusta varmennettavana olevaan tietoon. Tilintarkastaja esittää havainnoistaan johtopäätöksen eli tilintarkastuskertomuksen, joka toimii tilintarkastajan kommunikaatiovälineenä osakkaille. (Tomperi 2016, 6–8.)

Tavoitteena tilintarkastuksessa on saavuttaa kohtuullinen varmuus tarkastettavan kohteen tilinpäätöksen oikeellisuudesta ja siitä, ettei tilinpäätökseen kokonaisuutena sisälly olennaisia virheitä tai puutteita. Tilintarkastusriski on tilintarkastuksessa aina olemassa huolimatta tilintarkastajan tarkastuksessa noudattamasta hyvästä tilintarkastuskäytännöstä. Täydellistä varmuutta informaation oikeellisuudesta on mahdotonta saavuttaa, ja tilintarkastaja pyrkiikin saavuttamaan tilintarkastuksessaan kohtuullisen varmuuden tarkastamansa kohteen tilinpäätöksen, kirjanpidon ja hallinnon oikeellisuudesta. Tilintarkastuksessa perimmäisenä tehtävänä on vastuussa olevan osapuolen toiselle osapuolelle sopimien tai säädettyjen seikkojen antaman informaation paikkansapitävyyden tarkastaminen. (Tomperi 2016, 8.)

Luonteeltaan tilintarkastus on laillisuuden, ei tarkoituksenmukaisuuden, valvontaa. Tilintarkastaja voi antaa yrityksen johdolle neuvoja esimerkiksi tilinpäätöksen laatimiseen liittyen, mutta yrityksen liiketoimintaan hänellä ei ole oikeutta puuttua. (Korkeamäki 2017, 8.)

Tilintarkastuksen tosiasiallisen arvon määrittää tarkastuksella saavutettu käytännön hyöty (Riistama 1999, 23). Tilintarkastuksen ensisijaisena tehtävänä voidaan pitää omistajien etujen valvontaa, mutta tilintarkastuksella on tärkeä rooli myös yhteisön ulkoista luottamusta lisäävänä toimintona. Luotettava tilintarkastus antaa tärkeää informaatiota esimerkiksi luotonantajille ja muille yhteistyökumppaneille sekä vähentää yhteiskunnallisten tahojen kuten verottajan ja muiden viranomaisten valvonnan tarvetta. (Korkeamäki 2017, 7.)

2.4 Tilintarkastuksen sääntely

2.4.1 Lakisääteinen tilintarkastus

Tilintarkastus on yhteisöjä ja säätiöitä koskeva lakisääteinen velvollisuus. Lakisääteinen tilintarkastus käsittää tilintarkastettavan kohteen tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, sekä hallinnon tarkastuksen. Toimintakertomus ei ole kuulunut lakisääteisen tilintarkastuksen kohteisiin 19.8.2016 voimaan tulleen muutossäädöksen (622/2016) myötä. (Tilintarkastuslaki 2015, 3 luku 1 § 1 momentti.)

Tilintarkastuslaki (1141/2015) on tilintarkastusta säätelevä yleislaki, jota sovelletaan tarkastettaessa kirjanpitovelvollisia yhteisöjä ja säätiöitä. Myös muissa laeissa tai asetuksissa määriteltyihin tilintarkastajan tehtäviin sekä toimiin, joista tilintarkastaja antaa kirjallisen lausunnon viranomaiselle tai tuomioistuimelle, sovelletaan tilintarkastuslakia. Tilintarkastuslain lisäksi valtioneuvoston antama tilintarkastusasetus (1377/2015) sisältää tilintarkastusta koskevia säännöksiä. (Tomperi 2016, 13.)

Tilintarkastuslain ja -asetuksen lisäksi tilintarkastusta koskevia määräyksiä on myös muissa laeissa. Muun muassa yhteisölait, kuten osakeyhtiö- ja asunto-osakeyhtiölaki, kirjanpitolaki ja -asetus, arvopaperimarkkinalaki, kaupparekisterilaki sekä useat muut taloutta sääntelevät lait sisältävät tilintarkastuksessa noudatettavia säännöksiä. Yleislain luonteen mukaisesti tilintarkastuslain säännökset sivuutetaan, mikäli tilintarkastusprosessia koskevassa erityislaissa määrätään poikkeavasti. (Korkeamäki 2017, 10–11.)

Lakisääteinen tilintarkastusvelvollisuus ei kuitenkaan koske kokoluokaltaan pienimpiä yhteisöjä. Tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta yhteisössä, jossa enintään yksi seuraavista raja-arvoista on täytynyt sekä päättyneellä että päättynyttä edeltäneellä tilikaudella:

- Taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa.
- Liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa.
- Palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä. (Tilintarkastuslaki 2015, 2 luku 2 § 2 momentti.)

Asunto-osakeyhtiössä yhtiökokouksen on valittava yhtiölle tilintarkastaja, mikäli yksi seuraavista edellytyksistä täyttyy:

- Yhtiön rakennuksessa tai rakennuksissa on vähintään 30 osakkeenomistajien hallinnassa olevaa huoneistoa.
- tilintarkastaja on valittava tilintarkastuslain 4–6 §:n tai muun lain perusteella.
- osakkeenomistajat, joilla on vähintään yksi kymmenesosa kaikista osakkeista tai yksi kolmasosa kokouksessa edustetuista osakkeista, vaativat sitä varsinaisessa yhtiökokouksessa tai yhtiökokouksessa, jossa asiaa kokouskutsun mukaan on käsiteltävä. (Asunto-osakeyhtiölaki 2009, 9 luku 5 §.)

Lisäksi sekä yritysten että asunto-osakeyhtiöiden on valittava tilintarkastaja, vaikka laissa säädetyt vaatimukset eivät täytyisikään, jos yhteisön yhtiöjärjestyksessä, yhtiösopimuksessa tai säännöissä määrätään tilintarkastajan valinnasta (Tilintarkastuslaki 2015, 2 luku 2 § 5 momentti).

2.4.2 Muu tilintarkastusta ohjaava normisto

Lakien ohella tilintarkastusta ohjaa lisäksi muu normisto. Tilintarkastuslaissa säädetyt tehtäviä suorittaessaan on tilintarkastajan noudatettava niin sanottua hyvää tilintarkastustapaa, jolla tarkoitetaan ammattitaitoisen tilintarkastajan yleisesti noudattamaa menettelyä tilintarkastustehtävän eri vaiheissa (Immonen & Nuolima 2017, 135). Hyvä ti-

tilintarkastustapa koskee niin lakisääteistä tilintarkastusta kuin muitakin tilintarkastajan tehtäviä. Patentti- ja rekisterihallitus valvoo, että lakisääteinen tilintarkastus suoritetaan hyvää tilintarkastustapaa noudattaen. (Patentti- ja rekisterihallitus 2016.)

Perustana hyvälle tilintarkastustavalle toimivat lait, säädökset ja asetukset, Kansainvälisen Tilintarkastajaliiton laatimat tilintarkastusalan kansainväliset ISA-standardit, IESBA-komitean laatimat ammattieettiset periaatteet eli IESBA:n säännöt sekä tuomioistuinten ratkaisut ja viranomaisten päätökset (Suomen tilintarkastajat a). Hyvä tilintarkastustapa velvoittaa tilintarkastajaa suorittamaan tilintarkastuslaissa määrätyt tilintarkastustehtävät ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja huolellisesti, myös yleinen etu huomioon ottaen (Immonen & Nuolimaa 2017, 135).

Tilintarkastajan on tilintarkastustehtävää suorittaessaan noudatettava myös EU:n yhteisössä sovellettavaksi hyväksymiä tilintarkastusstandardeja. Euroopan parlamentti ja neuvosto on antanut tilinpäätösten lakisääteistä tilintarkastusta koskevan standardin (2006/43/EY), jonka mukaisiksi unionin jäsenmaiden tilintarkastusta koskevat säännökset pyritään yhtenäistämään. (Tomperi 2016, 14.)

Hyvä tilintarkastustapa on tapaoikeutta ja sen perusteella voidaan arvioida, onko tilintarkastus suoritettu riittävässä laajuudessa asianmukaisin toimenpitein. Mikäli tilintarkastaja ei ole noudattanut tarkastuksessaan hyvää tilintarkastustapaa, voi hänelle koitua henkilökohtainen vahingonkorvausvastuu viranomaisten noudattamine kurinpidollisine toimineen. (Immonen & Nuolimaa 2017, 135.)

2.5 Tilintarkastaja

2.5.1 Tilintarkastajan vaatimukset

Tilintarkastajat jaetaan Suomessa kolmeen nimikkeeseen auktorisointinsa perusteella. HT-tilintarkastajat ovat tilintarkastajan perustutkinnon suorittaneita tilintarkastajia. Henkilöllä, joka pyrkii saavuttamaan HT-auktorisoinnin, tulee olla tarvittava, vähintään kolmen vuoden mittainen käytännön kokemus tilintarkastuksen ja laskentatoimen tehtävistä, joista vähintään kaksi vuotta tulee tapahtua tilintarkastajan ohjauksessa (TEMa 2015, 9–10 §).

Perustutkinnon suorittaneet tilintarkastajat voivat suorittaa yksityisen tai julkisen sektorin tilintarkastuksen erikoistumistutkinnon. Tilintarkastajat, jotka ovat suorittaneet yleisen edun kannalta merkittävien yritysten tilintarkastuksessa vaadittavan erikoistumistutkinnon, ovat KHT-tilintarkastajia. JHTT-tilintarkastajat taas ovat suorittaneet julkishallinnon ja -talouden erikoistumistutkinnon. Suomessa hyväksytyt tilintarkastajat ovat auktorisoitujen luonnollisten henkilön lisäksi tilintarkastuksia tekemään oikeutetut tilintarkastusyhteisöt. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 50; Suomen tilintarkastajat b.)

2.5.2 Tilintarkastajan riippumattomuus

Keskeistä tilintarkastuksessa ja muissa tilintarkastajan suorittamissa lakisääteisissä tehtävissä on tilintarkastajan riippumattomuus. Tilintarkastaja ei saa olla millään lailla riippuvainen henkilöstä, jonka toimia tilintarkastuksessa arvioidaan. Tilintarkastajan oman arvion lisäksi myös ulkopuolisen asiantuntijan tulee vakuuttua tilintarkastajan riippumattomuudesta tarkastettavaan kohteeseen. (Immonen & Nuolimaa 2017, 136–137.)

Riippumattomuustilanteessa päätös tilintarkastajan kelpoisuudesta tarkastuksen suorittamiseen arvioidaan yksittäistapauksina. Tilintarkastaja voi suorittaa tarkastuksen, jos riippuvaisuutta uhkaavat tekijät ovat kokonaisuuden kannalta merkityksettömiä tai tilintarkastaja on aloittanut riippumattomuuttaan turvaavat toimenpiteet. Riippuvaisuus tarkastettavasta kohteesta voi olla olemassa jo toimeksiannon vastaanottohetkellä tai se voi syntyä vasta tarkastuksen ollessa käynnissä. (Immonen & Nuolimaa 2017, 137.)

Mikäli tilintarkastaja on esteellinen tarkastuksen suorittamiselle, on riippuvaisuus tarkastuksen kohteesta niin selvä, että tilintarkastajan on itse kieltäydyttävä tarkastustoimeksiannon suorittamisesta tai luovuttava siitä. Esteellisyytilanne syntyy esimerkiksi tilintarkastajan toimiessa tarkastettavan yrityksen palveluksessa, lähisukulaisuussuhteen johdossa tai mikäli hän omistaa yrityksen osakkeita. (Immonen & Nuolimaa 2017, 137–138.)

Tilintarkastajan ollessa esteellinen tarkastuksen suorittamiselle, eivät hänelle kohdistetut riippumattomuusvaatimukset täyty, eikä hän näin ollen voi toimia kyseisen kohteen tilintarkastajana. Tilintarkastuslaissa (2015, 4 luku 7 §) on esimerkkiluettelo tilanteista, joissa tilintarkastaja ei esteellisenä voi tilintarkastustoimeksiantoa suorittaa. Listaus ei ole kaiken kattava, ja esteellisyyden arviointi voikin muodostua tilintarkastajalle ajoittain vaikeaksi. (Immonen & Nuolimaa 2017, 137–138.)

2.5.3 Tilintarkastajan vastuu

Tilintarkastusta suorittaessaan tilintarkastajaan kohdistuu aina henkilökohtaisia vastuita. Tilintarkastajan vastuut voidaan jakaa kolmeen eri vastuutyyppiin, joita ovat kurinpidollinen vastuu, vahingonkorvausvastuu ja rikosoikeudellinen vastuu. Tilintarkastajan kurinpidollisissa toimenpiteissä ei ole kyse juridisista rangaistuksista, vaan tilintarkastajan toiminta on ollut muuten moitittavaa, vaikka tosiasiallista vahinkoa ei olekaan tapahtunut. (Tomperi 2016, 181.)

Tilintarkastuksen valvontajärjestelmän tarkoituksena on valvoa tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen hyväksymisen edellytysten säilymistä. Tilintarkastusvalvonnassa tarkoituksena on myös varmistua siitä, että tilintarkastajat ja tilintarkastusyhteisöt toimivat tilintarkastusta säätelevien säännösten, määräysten ja muiden ohjeiden, kuten hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Suomessa tilintarkastuksen valvontajärjestelmää ylläpitää Patentti- ja rekisterihallinnon (PRH) alaisuudessa toimiva Tilintarkastusvalvonta. (Immonen & Nuolimaa 2017, 142; Tomperi 2016, 181.)

Tilintarkastajalle on annettava varoitus, jos tämä on:

- varomattomuudesta tai huolimattomuudesta menetellyt tilintarkastuslain tai sen nojalla annettujen säännösten vastaisesti,
- rikkonut tilintarkastajan velvollisuuksiaan tai
- menetellyt perusteettomasti muulla tavalla, joka on omiaan alentamaan tilintarkastajien ammatillista luotettavuutta tai arvoa (Tilintarkastuslaki 2015, 10 luku 1 §).

Tilintarkastuslain 10 luvun 2 §:n mukaan tilintarkastajan hyväksyminen on peruttava, mikäli tilintarkastaja on:

- tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta toiminut tilintarkastuslain tai sen nojalla annettujen säännösten vastaisesti,
- saamastaan varoituksesta huolimatta toistuvasti rikkonut tilintarkastajan velvollisuuksiaan tai
- menettänyt ammattitaitonsa tilintarkastukseen tai hän ei muuten enää täytä hyväksymisen vaatimuksia.

Mahdollisista sanktioista ja seuraamuksista tilintarkastajalle päättää Tilintarkastusvalvonnan ratkaisutoimissaan itsenäinen tilintarkastuslautakunta. Valvonnan suorittajan on otettava kantaa siihen, onko tilintarkastajan toiminta ollut moitittavaa. Useimmiten tilintarkastajan toimien moitittavuutta ryhdytään arvioimaan tilintarkastajasta tehtyjen kanteleiden perusteella, mutta Tilintarkastusvalvonta voi ottaa asian käsittelyyn myös omaaloitteisesti. (Immonen & Nuolimaa 2017, 142; Tomperi 2016, 181.)

Tilintarkastajaan kohdistuu vahingonkorvausvastuu, jonka nojalla tilintarkastajan on korvattava aiheuttamansa vahinko. Korvausvastuun muodostumisen edellytyksenä ovat vahingon rahassa mitattavuus sekä syy-yhteys vahingon ja tilintarkastajan toiminnan välillä. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu muodostuu tilintarkastuksen kohteena olevaa yhteisöä, sen osakkaita tai yhtiömiehiä kohtaan, jos tilintarkastaja on tilintarkastusta suorittaessaan menetellyt huolimattomasti tai aiheuttanut vahingon tahallaan. (Tomperi 2016, 183.)

Yhteisön ulkopuolisia, kuten velkojia tavarantoimittajia tai muita vahinkoa kärsineitä kohtaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu syntyy, mikäli hän on aiheuttanut vahingon tilintarkastuslakia tai tarkastuskohdetta koskevia säännöstöjä rikkomalla. Edellytyksenä ulkopuolista kohtaan syntyvällä velvollisuudella on vahingon aiheutuminen tilintarkastajan toiminnan johdosta sekä se, että ulkopuolinen on tehnyt taloudellisia päätöksiä ainakin joiltain osin tilintarkastajan antamaan raporttiin, kuten tilintarkastuskertomukseen, perustuen. Vahingonkorvausvastuuseen tilintarkastaja varautuu vastuuvakuutuksella. (Tomperi 2016, 183–185.)

Mikäli tilintarkastaja on tehnyt lainsäädännössä rangaistavaksi asetetun teon, voi hän joutua siitä rikosoikeudelliseen vastuuseen. Vaatimuksena tilintarkastajan tuomitsemiseen rikosoikeudellisella rangaistuksella on tilintarkastajan toiminnan tai laiminlyönnin tahallisuus. Rikoslain (39/1889) 30 luvun 10a §:n mukaan rikkoessaan säännöstä tilintarkastuskertomuksen laatimisesta, voidaan tilintarkastaja tuomita tilintarkastusrikoksesta sakkorangaistukseen tai enintään kahden vuoden vankeuteen. Teon ollessa vähäinen, on rangaistuksena sakkoa, nimikkeen ollessa tilintarkastusrikkomus. Myös tilintarkastajan ammattinimikkeen väärinkäytöstä voidaan tuomita sakkorangaistus. (Tomperi 2016, 185–186.)

2.6 Raportointi

2.6.1 Tilintarkastajan raportointi

Tilintarkastuksessa raportoinnilla tarkoitetaan tilintarkastajan tuottamien tarkastusprosessin aikaisten havaintojen ja työn tulosten esittämistä niin kirjallisessa kuin suullisessa muodossa. Raportointi kuuluu tärkeänä osana kaikkiin tilintarkastusprosessin vaiheisiin: suunnitteluun, toteutukseen ja päättämiseen. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 340.)

Tilintarkastajan lakisääteisiä, tarkastuksen päättämisvaiheessa laatimia kirjallisia raportteja ovat tilintarkastusmerkintä, tilintarkastuspöytäkirja sekä tilintarkastuskertomus. Tilintarkastusmuistio ei ole lakisääteinen kirjallinen raportti. Tilintarkastaja voidaan kuitenkin velvoittaa tilikaudenaikaiseen vapaamuotoiseen kirjalliseen raportointiin esimerkiksi yhteisösäännöissä tai yhtiökokouksen päätöksellä. Tilintarkastajan suullisella raportoinnilla voidaan antaa esimerkiksi tarkastuksen aikaista kommenttia ja parannusehdotuksia tarkastettavan kohteen johdolle. Suullisella raportoinnilla voidaan täydentää, mutta ei siivuuta kirjallista raportointia. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 340–341.)

2.6.2 Tilintarkastuskertomus

Tilintarkastuskertomus on tilintarkastajan antamista raporteista merkittävin, ja Tilintarkastusvalvonta käyttääkin sitä arvioidessaan, onko tilintarkastaja noudattanut huolellisuutta suorittaessaan tilintarkastustehtävää. Tilintarkastuskertomus annetaan kerran tilikaudessa jokaiselta tilikaudelta erikseen tarkastettavan yhteisön hallitukselle, jonka tehtävänä on välittää kertomus yhtiökokoukselle, vähintään kahta viikkoa ennen kokousta, jossa tilinpäätös esitetään vahvistettavaksi. Tilintarkastuskertomus on julkinen dokumentti, joka liitetään sitä koskevaan tilinpäätökseen. (Tomperi 2016, 156.)

Tilintarkastuskertomuksessa on yksilöitävä tarkastuksen alla oleva tilinpäätös ja sen tulee sisältää tieto tilinpäätöksen laatimisessa noudatetusta tilinpäätössäännöstöstä. Tilintarkastajan on tilintarkastuskertomuksessaan annettava lausunto siitä, ovatko tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tiedot keskenään ristiriidattomia ja antavatko ne noudatettuun tilinpäätössäännöstyön peilaten oikeat ja riittävät tiedot tarkastetun yhteisön toi-

minnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Tilintarkastuskertomus voidaan antaa vakiomuotoisena, ehdollisena, kielteisenä tai lisätietoja sisältävänä. (Immonen & Nuolimaa 2017, 139; Tilintarkastuslaki 2015, 3 luku 5 § 1–2 momentti.)

Tilintarkastuskertomus voidaan antaa ehdollisena eli mukautettuna, mikäli tilintarkastaja ei voi antaa tarkastettavasta kohteesta vakiomuotoista lausuntoa. Erityyppisiä mukautettuja lausuntoja on havainnollistettu taulukossa 1. ISA 705 -standardin mukaan kertomus on mukautettava, jos tilintarkastaja on saavuttanut kohtuullisen varmuuden siitä, että tilinpäätös sisältää kokonaisuuden kannalta olennaisen virheellisyyden (IFAC 2016, 807). Tällöin lausunto on vakiomuotoinen lukuun ottamatta joitain osia tai se on vakiomuotoinen tietyin edellytyksin. Ehdollisen lausunnon antaessaan tilintarkastaja on havainnut kokonaisuuden kannalta olennaisia esteitä vakiomuotoisen lausunnon antamiselle, mutta ei ole nähnyt asiaa riittävän vakavana esteenä kokonaan lausumatta jättämiselle. (Tomperi 2016, 160.)

Taulukko 1. Erityyppiset mukautetut lausunnot (IFAC 2016, 807).

	<i>Tilintarkastajan harkintaan perustuva ratkaisu tilinpäätökseen kohdistuvien vaikutusten tai mahdollisten vaikutusten laajuudesta</i>	
<i>Mukauttamiseen johtavan seikan luonne</i>	<i>Olennainen mutta ei laajalle ulottuva</i>	<i>Olennainen ja laajalle ulottuva</i>
Tilinpäätös on olennaisesti virheellinen	Varauman sisältävä lausunto	Kielteinen lausunto
Ei pystytä hankkimaan tarpeellista määrää tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä	Varauman sisältävä lausunto	Jätetään lausunto antamatta

Kansainvälinen tilintarkastusstandardi ISA 705 mukaan tilinpäätöksen ollessa tilintarkastajan harkinnan perusteella olennaisesti virheellinen, on tilintarkastajan annettava tilintarkastuskertomuksessaan varauman sisältävä lausunto. Mikäli tilinpäätöksen olennaisesta virheellisyydestä aiheutuu tilintarkastajan harkinnan mukaan lisäksi laajalle ulottuvat vaikutukset, on tilintarkastajan annettava kertomuksessaan kielteinen lausunto. Tilintarkastajan antaessa kertomuksessa kielteisen lausunnon, on hän harkintansa perus-

teella silloin tullut sellaiseen johtopäätökseen, ettei ehdollinen lausunto ole riittävä kuvaamaan tilinpäätöksen harhaanjohtavuutta tai puutteellisuutta (Tomperi 2016, 161–162). Tilintarkastajan on ISA 705 mukaan mukautettava kertomustaan myös silloin, kun tarpeellista määrää tarkoituksenmukaista tilintarkastusevidenssiä ei onnistuta hankkimaan. Jos tällä on lisäksi laaja-alaiset vaikutukset, on tilintarkastajan jätettävä lausuntonsa tyystin antamatta. (IFAC 2016, 807.)

Tilintarkastuskertomukseen voidaan antaa lisätieto, mikäli tilintarkastaja näkee siihen erityisen syyn vakiomuotoisesta kertomuksesta poikkeamiseen. Lisätietona tilintarkastaja voi halutessaan korostaa tai selventää havaitsemaansa tilinpäätökseen vaikuttavaa seikkaa, jolla voi olla vaikutusta esimerkiksi tarkastetun kohteen toiminnan jatkuvuuteen. Lisätiedon antamisella ei useinkaan ole vaikutusta kertomuksen sisältöön. (Tomperi 2016, 164–165.)

2.6.3 Tilinpäätösmerkintä ja tilintarkastuspöytäkirja

Tilintarkastajan saatua tilintarkastuksensa valmiiksi, tulee hänen tehdä siitä merkintä tarkastetun kohteen tilinpäätökseen. Tilinpäätösmerkintä ilmaisee luotettavalla tavalla kyseessä olevan tilinpäätöksen olevan tarkastettu ja että tarkastetusta kohteesta on tilintarkastuskertomus annettu. Tilintarkastusmerkintä on poikkeuksetta vakiosisältöinen, eikä siitä tule ilmi, onko tilintarkastuskertomuksessa annettu lausunto vakiomuotoinen vai mukautettu. Mikäli yhteisölle on valittu useampi tilintarkastaja, on heidän kaikkien tilinpäätösmerkintä allekirjoitettava. (Korkeamäki 2017, 96–97.)

Tilintarkastuspöytäkirjassa tilintarkastaja voi esittää vastuuvellolisille, kuten toimitusjohtajalle tai hallitukselle, huomautuksia sellaisista tekemistään havainnoista, joita ei ole kirjattu tilintarkastuskertomukseen. Pöytäkirjassa raportoidut seikat tilintarkastaja katsoo merkitykselliseksi esittää vastuuvellolisille, mutta on kuitenkin nähnyt ne vähemmän tärkeiksi kuin tilintarkastuskertomuksessa raportoidut seikat. Tilintarkastuspöytäkirja ei ole julkinen asiakirja ja sen tarkoituksena on ennen kaikkea vastuuvellolisten informointi luotettavalla keinolla. Hallituksen on käsiteltävä saatu pöytäkirja viipymättä ja säilytettävä se. Tilintarkastuspöytäkirjalle ei ole määritetty yksityiskohtaisia ulkoisia muotovaatimuksia, tärkeimpänä seikkana voidaankin pitää sen helppolukuisuutta ja asioiden ymmärrettävyyttä raportin vastaanottajalle. (Korkeamäki 2017, 113–114.)

Tyypillisiä tilintarkastuspöytäkirjassa raportoitavia seikkoja ovat muun muassa havaittujen virheellisyyksien osoittaminen niiden korjaamista varten sekä jatkossa tehtävien tarpeellisiksi katsottujen toimenpiteiden ilmaiseminen. Mikäli tilintarkastaja on kertomuksessa antanut mukautetun tai huomautuksia sisältävän lausunnon, voidaan tilintarkastuspöytäkirjassa antaa niille laajempia perusteluja. Tilintarkastuspöytäkirja on tapana antaa tilinpäätöstä tarkastettaessa, mutta se voidaan antaa myös tilikauden ollessa käynnissä. Mikäli tarkastettavalle kohteelle on valittu useampi tilintarkastaja, antavat he tyypillisesti vastuuvollisille yhteisen tilintarkastuspöytäkirjan. (Korkeamäki 2017, 113–114.)

2.7 Erityispiirteet pk-yritysten ja asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastuksessa

2.7.1 Pienten ja keskisuurten osakeyhtiöiden tilintarkastus

Pk-yritysten tilintarkastuksen erityispiirteiden pääimmäisenä syynä ei oikeastaan voida pitää pienempää kokoa suuryrityksiin nähden. Tärkeämpänä tekijänä tarkastuksen erityispiirteille on pk-yritysten suorittamien toimintojen valvonta ja organisointi, jotka ovat monesti omistajayrittäjän itsensä vastuulla. Tarkastettavaa aineistoa ollessa pk-yrityksissä verraten vähän ja päätöksenteon ollessa hyvin keskittyntä, ei tarvetta kovin monimutkaisten ja edistyneiden tarkastustoimenpiteiden käyttämiselle useinkaan ole. Pk-yritysten tilintarkastuksessa korostuukin tyypillisesti tilintarkastajan neuvova ote. (Riis-tama 2000, 78–81, teoksessa Kallioinen 2017, 26–27.)

Suuryritysten kohdalla tilintarkastaja pystyy yleensä muodostamaan jonkinlaisen etukäteisarvion mahdollisista tilintarkastukseen liittyvistä riskeistä. Pienyritysten osalta näin ei kuitenkaan usein ole, ja tilintarkastaja aloittaa riskien kartoituksen vasta toimeksiannon saatuaan. Aiemmin tehtävässä toimineelta tilintarkastajalta voidaan mahdollisesti kysellä lisätietoa tarkastuskohteesta, tosin kommunikaatioon edeltäjän kanssa on oltava asiakkaan myöntämä suostumus. Tilintarkastusta koskevaa tiedon siirtymistä voidaan pääasiassa pitää myös asiakkaan kannalta hyödyllisenä ja asiakkaan kieltäessä yhteydenoton, onkin tilintarkastajan syytä olla erityisen valppaana toimeksiantoa suorittaessaan. (Riis-tama 1999, 66, 77.)

2.7.2 Asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastus

Asunto-osakeyhtiö on Suomessa osakeyhtiön erityismuoto. Se poikkeaa yhtiömuotona osakeyhtiöstä siinä, että sen liiketoiminnan pääasiallisena tarkoituksena ei ole tuottaa voittoa osakkeenomistajilleen, vaan hallita ja omistaa yhtä tai useampaa rakennusta tai kiinteistöä. Asunto-osakeyhtiöt määritellään keskinäisiksi yhtiöiksi, missä osakkeenomistajat saavat omistamiensa yhtiön osakkeiden perusteella oikeuden yhtiöjärjestyksessä määrätyn huoneiston hallitsemiseen. (Korkeamäki 2017, 128.)

Mikäli asunto-osakeyhtiölain (1599/2009) 9 luvun 5 §:ssä määritetyt ehdot valita tilintarkastaja eivät täyty, eikä yhtiöjärjestyksessä ole vaadetta tilintarkastajan valitsemiselle, voidaan asunto-osakeyhtiössä tilintarkastajan sijasta yhtiölle valita toiminnantarkastaja. Yhtiöllä voi myös olla samanaikaisesti valittuna sekä tilintarkastaja että toiminnantarkastaja. Tällöin molemmat tarkastajat suorittavat saamansa toimeksiannon ja raportoivat yhtiölle toisistaan riippumatta. (Korkeamäki 2017, 129.)

Asunto-osakeyhtiön toiminnan perustuessa kiinteistön tai rakennuksen hallitsemiseen, ei sillä ole varsinaista liikevaihtoa. Tilintarkastuslain mukaisena liikevaihdon vastaavana tuottona voidaan asunto-osakeyhtiön kohdalla pitää yhtiön osakkailtaan ja ulkopuolisilta perimien vastikkeiden, käyttökorvauksien ja vuokratuottojen yhteismäärää. (Korkeamäki 2017, 128.)

Asunto-osakeyhtiön tilintarkastuksessa tarvittava tarkastusmateriaali sisältää paljon samoja dokumentteja pienen osakeyhtiön tilintarkastusaineistoon verrattaessa. Liiketoimintansa erityisestä luonteesta johtuen asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastuksessa vaadittavaan tarkastusaineistoon sisältyy myös erityisiä piirteitä. Näihin erityisesti asunto-osakeyhtiön tilintarkastuksessa vaadittaviin dokumentteihin kuuluvat muun muassa talousarvio, rasiustodistus, tontin vuokrasopimus, isännöitsijäntodistus sekä huoneisto- ja lainakohtaiset lainaosuuslaskelmat. (Korkeamäki 2017, 131.)

Asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastuksessa huomioon otettavat tarkastuskohteet ovat tiettyiltä osin erityislaatuisia muihin tarkastuskohteisiin verrattaessa. Merkittävimpiä tarkastuskohteita ovat kiinteistöjen kunnostuksiin ja korjauksiin liittyvät menoerät, sillä kustannukset hankkeista lankeavat yhtiön osakkaiden maksettaviksi ja ne voivat muodostua toimenpiteestä riippuen hyvinkin suuriksi. Asunto-osakeyhtiöissä voidaan periä erilaatui-

sia vastikkeita, kuten hoito-, erityis- ja rahoitusvastikkeita sekä kulutusperusteisia vastikkeita. Tilintarkastajan tulee varmistua siitä, että perittyjen vastikkeiden perusteet ovat voimassa olevan yhtiöjärjestyksen mukaiset ja perityissä määrissä noudatetaan yhtiökouksen päätöksiä. (Tomperi 2016, 117–119.)

3 Hallinnon tarkastus

3.1 Hallinnon tarkastuksen määritelmä ja tarkoitus

Hallinto on tilintarkastuslaissa määritetty yhdeksi tilintarkastuksen kohteista kirjanpidon ja tilinpäätöksen ohella (Tilintarkastuslaki 2015, 3 luku 1 §). Hallinnon tarkastus ei käsitteenä ole kovin vakiintunut, vaikka se kuuluukin tilintarkastajan lakisääteisiin tehtäviin. Lähtökohdaksi hallinnon tarkastukselle pidetään hallintoelinten toimien laillisuuden tarkastamista. Tilintarkastajan tulee tarkastuksessaan saada selvyys siitä, noudattaako yhteisön hallinto sitä koskevia lakeja, viranomaismääräyksiä sekä yhteisön omia sääntöksiä. Tilintarkastuslaissa ei kuitenkaan ole tarkemmin määritetty, kuinka tilintarkastajan tulisi hallinnon tarkastus suorittaa. (Riistama 1999, 246.)

Perustana hallinnon tarkastukselle on tilintarkastuslaissa oleva määräys tilintarkastajan huomauttamisvelvollisuudesta. Tilintarkastajan on tilintarkastuslain (1141/2015) 3 luvun 5 § mukaan huomautettava tilintarkastuskertomuksessaan, mikäli yhteisön tai säätiön yhtiömies, hallituksen, hallituneuvoston tai vastaavan toimielimen jäsen, puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen on:

- syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan; tai
- rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjестystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä.

Tilintarkastajalla on paljon liikkumavaraa hallinnon tarkastuksen alueella, sillä tarkkaa sisältöä hallinnon tarkastukselle ei ole määritetty. Tilintarkastaja voikin käytännössä suorittaa hallinnon tilintarkastuksen parhaaksi katsomallaan tavalla. Hallinnon tarkastuk-

sesta ei ole annettu erillistä kansainvälistä eikä kansallista standardia, ja hallinnon tarkastuksen sisältöä perustetaan pitkälti hyvään tilintarkastustapaan. (Horsmanheimo 2017, 254.)

Hallinnon tarkastuksessa tarkoituksena on vastuuvollisten toiminnan lainmukaisuuden valvominen. Hallinnon tarkastuksessa pääasiallisena tehtävänä ei ole valvoa johdon päätösten ja toimien rationaalisuutta eikä puuttua tarkastettavan kohteen liiketaloudellisiin käytänteisiin, vaan tarkastus tulee suorittaa juridisesta näkökulmasta. (Korkeamäki 2017, 91.)

Asunto-osakeyhtiöiden hallinnon tarkastuksen tarkoitus on hyvin samankaltainen kuin esimerkiksi osakeyhtiöissä. Poikkeavaa voittoa tavoitteleviin yhtiöihin nähden on hallinnon rakenne; asunto-osakeyhtiöissä hallituksen jäsenten lisäksi yhtiön hallintoon kuuluvaksi luetaan usein isännöitsijä toimitusjohtajan sijaan. Tilintarkastajan tehtävä asunto-osakeyhtiöiden hallinnon tarkastuksessa onkin päästä selville siitä, ovatko hallituksen jäsenet ja yhtiön isännöitsijä menettelleet yhtiötä koskevan lain ja vallitsevan yhtiöjärjestyksen mukaisesti. (Korkeamäki 2017, 135.)

Juridisen valvonnan kohteet voidaan jakaa yleisten ja erityisten säännösten noudattamisen tarkastukseen. Yleisillä säännöksillä tarkoitetaan tarkastettavia kohteita koskevia yhteisölakien peruseriaatteita. Tärkeimpinä osakeyhtiöitä koskevinä osakeyhtiölain peruseriaatteina voidaan pitää johdon huolellisuusvelvollisuuden ja osakkeenomistajien yhdenvertaisuuden periaatteita. Vastaavia yleisiä tarkastusmenettelyjä voidaan soveltaa myös asunto-osakeyhtiöiden kohdalla. (Korkeamäki 2017, 91, 135.)

Erityiset säännökset taas ovat varta vasten hallintoelimille säädetyjä velvollisuuksia. Erityisiä noudatettavia säännöksiä ovat kyseistä kohdetta koskeva yhtiöjärjestys, säännöstö tai muut sitä koskevat määräykset. Esimerkkinä osakeyhtiölaissa on runsaasti muun muassa vastuisiin ja työnjakoon liittyviä toimitusjohtajaa, hallitusta ja yhtiökousta nimenomaisesti koskevia määräyksiä. (Korkeamäki 2017, 91.)

3.2 Hallinnon tarkastuksen merkitys

3.2.1 Asiantuntijoiden näkökulmia

KHT-tilintarkastaja Eero Prepula korostaa Kauppalehdessä 7.6.2016 julkaistussa artikkelissa hallinnon tarkastuksen merkitystä pk-yritysten, asunto-osakeyhtiöiden ja yhdistysten kannalta. Hänen mukaansa hallinnon tarkastuksen poistamista lakisääteisestä tilintarkastuksesta puoltavat erityisesti pörssi- ja muiden suuryritysten edustajat ja niitä tarkastavat tilintarkastajat. Suuryrityksillä ei ole tarvetta tilintarkastajan tekemään hallinnolliseen konsultointiin, sillä niillä on usein palveluksessaan juridisia asiantuntijoita, jotka ovat johdon apuna varmistamassa hallinnon laillisuuden toteutumista. Pk-yhteisöjen kohdalla näin ei ole, ja tilintarkastajan antamalla neuvonnalla onkin merkittävä rooli organisaation omien juridisten asiantuntijoiden korvikkeena. (Prepula 2016, B 18.)

"Hallinnon tarkastus on pk-yhteisöissä tärkeä osa tilintarkastuspalvelua ehkäistessään ennalta pakottavien säädösten ja määräysten rikkomista tai rikkomisen jatkumista sekä siitä johtuvia taloudellisia ja muita sanktioita." (Prepula 2016, B 18.)

Hallinnon tarkastuksesta luopumisen myötä pk-yhteisöjen tilintarkastuspalvelu tulisi kärkeen merkittävästi. EU-maissa suoritettavan tilintarkastuksen yhtenäistämistä on käytetty argumenttina hallinnon lakisääteisestä tarkastamisesta luopumiselle Suomessa. Hallinto on tilintarkastuksen erillisenä kohteena Suomen lisäksi ainoastaan Ruotsissa. Muiden EU-maiden tilintarkastusmarkkinat poikkeavat kuitenkin oleellisesti Suomesta, jossa noin 200 000 tilintarkastusvelvollisesta lähes kaikki, eli 98 prosenttia, ovat pk-yrityksiä, asunto-osakeyhtiöitä ja yhdistyksiä. Prepula näkeekin hallinnon tarkastuksesta luopumisen merkitsevän pk-yhteisöille "lapsen heittämistä pesuveden mukana". (Prepula 2016, B 18.)

Kauppalehden artikkelissa (13.6.2016) KHT-tilintarkastaja Yrjö Tuokko ottaa kantaa hallinnon tarkastuksen merkittävyyteen osana tilintarkastusta. Tuokon mukaan tilintarkastuksessa suoritettu laillisuudenvälvonta ilmenee hallinnon osalta tarkastamisena, onko osakeyhtiön johto toiminnassaan noudattanut johdon huolellisuusvelvoitetta eli osakeyhtiölain 1 luvun 8 §:ä. Osakeyhtiön hallinnon tarkastuksessa se käytännössä tarkoittaa tilintarkastajan arviota siitä, onko johdon toiminta ollut yhtiön edun sekä osakeyhtiölain ja yhtiöjärjestyksen mukaista. Johdon huolellisuusvelvoitteen noudattaminen korostuu myös muita yhteisömuotoja tarkastettaessa. Tilintarkastusta päätöksenteossaan käyttä-

vien sidosryhmien kannalta Tuokko pitää hallintoa eittämättä tilintarkastuksen tärkeimpänä osa-alueena: ”Hallinnon tarkastus kruunaa koko tilintarkastuksen.” (Tuokko 2016, B 19.)

Hallinnon tarkastamisen voidaan pitää olevan pk-yrityksille tärkeää myös niiden menestymisen kannalta. Toiminnan kehittämisen ja siihen liittyvien riskien kannalta kokenutta tilintarkastajaa voidaan pitää yrittäjille mainiona keskustelukumppanina. Huonolla hallinnon hoidolla ja yhtiöiden tekemillä konkurseilla voidaan usein nähdä merkittävä syy-yhteys. Konkurskien keskeiset ja perimmäisimmät syyt juontavat Tuokon mukaan aina juurensa yhtiön johdon toiminnasta. (Tuokko 2016, B 19.)

Hallinnon tarkastuksesta luopumisen sijaan tulisikin alkaa pohtia sitä, kuinka hallinnon tarkastuksesta voitaisiin tehdä yhä tehokkaampaa. Tuokko huomauttaa hallinnon tarkastuksen olevan esillä myös kansainvälisesti, ja hän kertookin tilintarkastusvalvojen kansainvälisen yhdistyksen IFIAR:n edellyttävän tarkastuslaadun pikaista kohentamista sen havaittua puutteita erityisesti hallinnon tarkastuskohteissa. Hallinnon tarkastusta ei näin ollen voida pitää ainoastaan pohjoismaisena erityspiirteenä. (Tuokko 2016, B 19.)

Kauppalehdessä hallinnon tarkastukseen kantaa ottavista asiantuntijoista myös KHT-tilintarkastaja Kari Lydman on lakisääteisen hallinnon tarkastamisen säilyttämisen puolella. Lydman painottaa Tuokon tavoin hallinnon tarkastusta edellytettävän kansainvälisesti. ISA-standardi 250 edellyttää tilintarkastajaa selvittämään, onko yhteisöä koskevia säännöksiä ja määräyksiä noudatettu. IESBA:n eettisten ohjeiden kohdassa 225 korostetaan puolestaan säädösten ja päätösten noudattamista yleisen edun osalta. Tilintarkastuksesta annettuja ohjeita ja standardeja ollaan vielä päivittämässä niin kansainvälisesti kuin myös EU:ssa, hallinnon merkitystä tarkastuskohteena korostavampaan suuntaan. Hallinnon tarkastuksesta luopumista voidaan täten pitää hyvin lyhytnäköisenä. (Lydman 2016, B 16.)

Suomen Tilintarkastajat ry peräänkuuluttaa tarvetta eri osapuolten välisten odotusten selkiyttämiseksi hallinnon tarkastuksessa. Sen mukaan alan toimintatapojen, termien ja käsitteiden yhtenäistäminen kansainväliselle, toimivaksi koetulle tasolle on tärkeää. Yhdistys näkee suomalaisen hallinnon tarkastusta koskevan sääntelyn ”erittäin epäselvänä” ja se kannattaakin lakisääteisestä hallinnon tarkastuksesta luopumista. (Kettunen 2016.)

Yhdistys kuitenkin korostaa pitävänsä hallinnollisten kohteiden tarkastamista tärkeänä ja haluaa sen jatkuvan nykyisenkaltaisena. Hallintoa koskevien tarkastustoimien yhdistys tähdentää sisältyvän hyvään tilintarkastustapaan ja kansainvälisten tilintarkastusstandardien perusteella tehtävään tilintarkastukseen, eikä näin ollen erillistä mainintaa hallinnosta tilintarkastuksen kohteena tarvita. Tilintarkastajan huomautusvelvollisuudesta luopumista yhdistys ei kannata, ja tilintarkastuskertomuksessa tulisi tilintarkastajan jatkossakin huomauttaa myös hallinnollisista seikoista. (Kettunen 2016.)

3.2.2 Hallituksen esitys 70/2016

Tilintarkastuslain muutokset -työryhmä käsitteli hallinnon tarkastusta osana tilintarkastuslain uudistamista vuonna 2016. Hallituksen esityksen 70/2016 mukaisesti hallinto päätettiin edelleen säilyttää yhtenä uusiutuvan tilintarkastuslain mukaisena tilintarkastuksen kohteena yhdessä kirjanpidon ja tilinpäätöksen kanssa. Muutostyöryhmä näkee hallinnon tarkastuksella olevan sellaista merkitystä osana tilintarkastuskokonaisuutta, ettei sitä tule poistaa lakisääteisestä tilintarkastuksesta. (HE 70/2016, 10.)

Työryhmän hankkimien lausunnonantajien keskuudessa pääasiassa kannatettiin hallinnon poistamista lakisääteisen tilintarkastuksen kohteista. Lausunnonantajista oikeusministeriö huomautti hallinnon tarkastuksen kohteina olevien yhteisön osakkaiden yhdenvertaisuusperiaatteen noudattamisen sekä sen, että yhteisön johdon saamien taloudellisten etuuksien määrä ei ylitä ennalta sovittuja ja sellaisiksi ilmoitettuja määriä, olevan tilintarkastajan suorittamassa valvonnassa erittäin tärkeitä kohteita. (HE 70/2016, 23.)

Työryhmä korostaa perusteluissaan, ettei hallintoa voida erottaa itsenäiseksi tilintarkastuksen osa-alueeksi, vaan sitä on arvioitava samankaltaisen tarkastustyön ja informaation kautta kuin muidenkin lakisääteisen tilintarkastuksen kohteiden osalta. Hallinto halutaan esityksessä säilyttää erillisenä lakisääteisen tilintarkastuksen kohteena, sillä tilintarkastajan hyvän tilintarkastustavan ja tilintarkastuslain mukaisiin raportointivelvoitteisiin sisältyy kohteita, jotka eivät suoraan kytkeydy tilinpäätöksen antamaan oikeaan ja riittävään kuvaan sekä tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen ristiriidattomuuteen. Työryhmä näkee hallinnon tarkastuksen liittyvän erityisesti sellaisiin seikkoihin, joilla ei ole välitöntä yhteyttä tilinpäätökseen, mutta jotka ovat olennaisia tarkastettavan kohteen toiminnan osalta. (HE 70/2016, 12.)

Hallinnon tarkastus, kuten muukaan tilintarkastus, ei ole työryhmän mukaan tarkoituksenmukaisuuden varmentamista vaan raportoinnissa tilintarkastajan on oleellista keskittyä yhteisöä koskevien säädösten ja määräysten noudattamisen valvontaan ja siitä raportoimiseen. Olennaisuusperiaatteen noudattaminen voisi työryhmän mukaan osoittautua tilintarkastajalle hallinnon osalta haasteelliseksi. Sellaisten määräysten ja säännösten, jotka eivät suoraan kohdistu tilinpäätökseen, noudattamista olisi tilintarkastajan työryhmän mukaan vaikea valvoa, jos hallinto ei enää olisi erillisenä tilintarkastuksen laissa säädettyinä tarkastuskohteena. (HE 70/2016, 12.)

Työryhmä päätyi pohdintojensa jälkeen esittämään hallinnon säilyttämistä lakisääteisen tilintarkastuksen kohteena. Ennen hallinnon tarkastuksen poistamista lakisääteisestä tilintarkastuksesta, on työryhmän mukaan saatava riittävä varmuus siitä, kuinka hallinnon tarkastuksesta luopuminen vaikuttaisi eri sidosryhmiin. Vaikutuksia selvittämään tullaan hallituksen esityksen mukaan perustamaan työryhmä, joka vie asiaa eteenpäin. (HE 70/2016, 23.)

Lakiehdotusten perusteluissa hallinnon tarkastuksen todettiin olevan edelleen tärkeä osa tilinpäätöksen tarkastusta. Merkittävyyttä perustellaan sillä, että hallinnon tarkastukseen kuuluu muun muassa yhteisön toimintaan kiinteästi liittyvien pöytäkirjojen ja muun vastaavan dokumentaation tarkastaminen, joka tekee mahdolliseksi yhteisölakiin perustuvan osakkaiden yhdenvertaisuusperiaatteen noudattamisen valvonnan. Pöytäkirjojen ja muun dokumentaation läpikäyminen antaa tilintarkastajalle mahdollisuuden myös yhteisön lähipiiritoimien tarkemmalle seurannalle ja valvonnalle. Tärkeänä tekijänä hallinnon tarkastuksen säilymiselle nähtiin lakiehdotusten perusteluissa myös tarkastettavan kohteen johdon saamien taloudellisten etuuksien relevanttiuden valvominen. Erityinen merkitys hallinnon tarkastuksella nähdään olevan sellaisille yhteisöille, joissa arvopaperimarkkinoiden sääntely ei edesauta omistajien saamaa informaatiota, ja joissa omistajien mahdollisuudet irrota yhteisöistä ovat huomauttavasti säännellyillä arvopaperimarkkinoilla toimivia yhteisöjen omistajia heikommat. (HE 70/2016, 26.)

3.3 Hallinnon tarkastuksen tarkastuskohteet

3.3.1 Pöytäkirjat ja johdon päätökset

Hallinnon tarkastuksessa tärkeää on yhteisössä tilikauden aikana pidettyjen yhtiökousten ja hallituksen kokousten pöytäkirjojen tarkastaminen. Ensinnäkin tilintarkastajan tulee saada haltuunsa kaikkien tilikauden aikana pidettyjen kokousten pöytäkirjat. Pöytäkirjojen tarkastuksessa tilintarkastajan on huomioitava lainsäädännön noudattamisen lisäksi yhteisöä koskevien muiden säännösten, kuten yhtiöjärjestyksen noudattaminen. Säännökset voivat sisältää erityisiä määräyksiä kokousten ajankohdasta ja lukumäärästä sekä esimerkiksi siitä, mistä seikoista vuosittaisessa yhtiökokouksessa on tehtävä päätökset. Vuosikokousten pöytäkirjoista on aina tarkastettava, että kokouksessa on päätetty tilinpäätöksen vahvistamisesta, vastuuvapauden myöntämisestä ja edellisen tilikauden tuloksen käsittelystä sekä hallituksen ja tilintarkastajien valinnasta. Mikäli esimerkiksi hallitukselle tai toimitusjohtajalle ei ole myönnetty vastuuvapautta edelliseltä tilikaudelta, olisi tällöin tilintarkastajan syytä kiinnittää hallinnon toimintaan erityistä huomiota. (Tomperi 2016, 75–76.)

Pöytäkirjoja tarkastaessa huomiota on syytä erityisesti kohdentaa toimivaltaisten elinten tekemiin päätöksiin: Onko tehtyjä päätöksiä noudatettu ja ovatko ne lakien ja yhteisöä koskevien sääntöjen mukaisia? Tehtyjen päätösten täytäntöönpano kuuluu yhtiön hallituksen vastuulle, ja tilintarkastajan tulee saada selvyys siitä, että tehtyjä päätöksiä on myös noudatettu. Hallituksen kokouksen pöytäkirjasta tulee selvittää, että päätöksen tehnyt hallitus on ollut kokouksessa toimi- ja päätösvaltainen. Pöytäkirjojen tulee olla allekirjoitettu asianmukaisella, lakien ja muita yhteisöä koskevien säännösten määrittämällä tavalla. Mikäli pöytäkirjoissa viitataan liitteisiin, jotka voivat toimia esimerkiksi perusteluna päätökselle, on tilintarkastajan syytä varmistua myös niiden sisällöstä ja siitä että myös liitteet ovat olleet osakkaiden nähtävillä itse kokouksessa. (Tomperi 2016, 75–76.)

Yhtiökokousten ja hallituksen kokousten pitämisestä on määräyksiä sovellettavassa lainsäädännössä sekä yhteisön omissa säännöissä. Lisäksi tilintarkastajan kannattaa käydä läpi mahdolliset muut aineistossa olevat pöytäkirjat, joita voivat olla laatineet esimerkiksi muut yhteisön toimielimet. Vaikka näitä pöytäkirjoja ei edellytettäisi laissa eikä muissaakaan yhteisöä koskevissa säännöksissä, eivätkä niihin kirjattujen päätösten painoarvo ole niin suuri, saattavat ne siitä huolimatta auttaa tilintarkastajaa muodostamaan realis-

tisemmän käsityksen esimerkiksi yhteisön toiminnasta, organisaatorakenteesta tai yrityksen sisäisistä valvontakontrolleista. Ylipäätään kaikki tarkastettavan kohteen johdon itsensä tuottama materiaali antaa tilintarkastajalle kuvaa nimenomaan siitä, kuinka yhteisön hallinto tosi asiassa käyttää valtaansa. (Riistama 1999, 252.)

Osakeyhtiön vuosittaisessa yhtiökokouksessa päätetään tuloksen käsittelyn yhteydessä usein varojenjaosta yhtiön osakkaille. Osakeyhtiöt voivat jakaa varojaan alentamalla omaa pääomaansa, hankkimalla tai lunastamalla omia osakkeitaan, purkalla yhtiön ja poistamalla sen rekisteristä tai käyttämällä jakamiseen kertynyttä voittoa tai vapaan oman pääoman rahastoa (Osakeyhtiölaki 2006, 13 luku 1 §). Muilla keinoilla yhtiön varojen vähentäminen tai velkojen kasvattaminen on kiellettyä, mikäli perusteena ei ole liiketaloudellinen toimi. Varojenjako ei myöskään voida suorittaa ennen kuin yhtiö on rekisteröity. (Leppiniemi & Kisanlahti 2016, 424–425.)

Useimmiten varojenjako tehdään osakeyhtiössä osingon muodossa. Osingonjakoa varten on yhtiöllä oltava siihen edellytykset. Yhtiön vahvistetun taseen tulee sisältää riittävästi vapaata omaa pääomaa, jonka tulee vastata vähintään aiotun osingonjaon määrää. Osingonjako on perustettava vahvistetulle ja tilintarkastetulle tilinpäätökselle. Jos kyseessä on konsernin emoyhtiö, on lähtökohtana osingonjaolle konsernitalinpäätöksen laatiminen. Osingonjaon seurauksena yhtiön tulee pysyä maksukykyisenä. Maksukykyisyyttä tilintarkastajan tulee arvioida varovaisuusnäkökulma huomioon ottaen. Yhtiön maksuvalmiuden arvioimisessa tilintarkastaja voi hyödyntää tilinpäätöstietojen lisäksi yhtiön sisäisiä asiakirjoja, kuten esimerkiksi maksamattomia erääntyneitä laskuja sekä yhtiön suunnitelmia tulevista investoinneista. (Leppiniemi & Kisanlahti 2016, 425.)

Asunto-osakeyhtiöiden yhtiökokousten pöytäkirjoja läpikäydessä, on tilintarkastajan saatava varmuus siitä, että kyseisen toimielimen päätettäväksi kuuluvat asiat on kokouksessa oikealla tavalla käsitelty ja pöytäkirjaan dokumentoitu (Tomperi 2016, 129). Yhtiökokouksen, kuten myös hallituksen kokousten, pöytäkirjojen osalta tilintarkastajan on syytä kiinnittää erityistä huomiota päätöksiin hoito- ja rahoitusvastikkeista, vesimaksuista sekä muista käyttökorvauksista. Onko maksujen kerääminen osakkailta toteutettu tehdyn päätöksen mukaisesti sekä lain ja yhtiöjärjestyksen edellyttämällä tavalla? Lisäksi pöytäkirjojen tarkastuksessa tulee varmistua siitä, että mahdollisesta luottotappiokirjauksesta on päätetty asianmukaisesti sekä siitä, että isännöinnistä ja kiinteistön huollosta maksetut korvaukset ovat tehtyjen päätösten ja sopimusten mukaisia. (Korkeamäki 2017, 135–136.)

Asunto-osakeyhtiöiden hallituksen kokousten pöytäkirjoista tulee käydä ilmi, että yhtiön hoitoon kuuluvia asioita on käsitelty riittävän kattavasti, ja ettei hallitus ole laiminlyönyt velvollisuuttaan valvoa isännöitsijän toimia. Pöytäkirjoja läpikäymällä tilintarkastajan tulisi saada selvyys myös siitä, miten yhtiökokouksissa esitettäviä asioita on valmisteltu. Hallituksen kokousten pöytäkirjat tulee numeroida juoksevasti, ja niitä läpikäymällä tilintarkastaja saakin tietoa esimerkiksi merkittäviä kulu-eriä asunto-osakeyhtiöissä aiheuttavien peruseräparannus- ja korjausrakoiden valmistelusta, joka kuuluu hallituksen vastuulle. Tilintarkastajan tulee myös asunto-osakeyhtiöiden hallinnon tarkastuksessa varmentua erityisesti urakoiden kilpailutuksen toteutuksen ja sen dokumentoinnin asianmukaisuudesta. Suurien urakoiden osalta päätökset tehdään kuitenkin yhtiökokouksessa, niin urakan toteuttamisen kuin sen rahoittamisenkin osalta. (Tomperi 2016, 130.)

3.3.2 Sisäinen valvonta

Tilintarkastajan tulee tilintarkastuksessaan varmistua yhteisön sisäisen valvontajärjestelmän toimivuudesta ja tehokkuudesta. Erityisesti tilintarkastajan tulee tarkastuksessaan kiinnittää huomiota eri henkilöiden valta- ja vastuusuhteiden selkeyteen sekä organisaatorakenteeseen. Sisäiset valvontajärjestelmät voivat erota toisistaan huomattavasti tarkastettavan yhteisön koosta ja toiminnan luonteesta riippuen. Toisin kuin suurissa yhteisöissä, ei pienissä useinkaan ole varsinaisia palkattuja sisäisiä valvojia, vaan valvonnan suorittamisesta vastaa monesti omistajayrittäjä itse. (Tomperi 2016, 76–77.)

Sisäisten valvontajärjestelmien tarkastuksessa korostuu seikkojen, kuten vaarallisten työyhdistelmien ja työtehtävien liiallisen keskittymisen arviointi. Pk-yhteisöissä työtehtävien täysimääräinen eriyttäminen on lähes poikkeuksetta mahdotonta, ja vaarallisten työyhdistelmien muodostuminen onkin näin ollen tavallista. Tilintarkastajan tulee pk-yhteisöjen tilintarkastuksessa asettaa erityistä painoarvoa nimenomaan yhteisön vaarallisiin työyhdistelmiin (Riistama 1999, 94). Tilintarkastajan sisäisen valvonnan tarkastuskohteisiin kuuluu myös olennaisesti toiminnanohjausjärjestelmien ja muiden yhteisössä käytössä olevien tietojärjestelmien toimivuuden ja luotettavuuden arviointi. Asunto-osakeyhtiöiden osalta hallituksen ja isännöitsijän toimien valvonnassa varojen käyttö on hallinnon tarkastuksen ydinkysymyksiä ja esimerkiksi talousarviota on kyseisten tahojen noudatettava omien toimivaltojensa rajoissa. (Tomperi 2016, 77; Korkeamäki 2017, 135.)

3.3.3 Rekisteritiedot, viranomaisilmoitukset ja veroasiat

Hallintoa tarkastaessaan tilintarkastajan on päästävä selville tarkastuskohdetta koskevien viranomaisille annettavien rekisteritietojen ja ilmoitusten ajantasaisuudesta. Merkittävimpiä tarkastettavia kohteita ovat muun muassa kaupparekisteri sekä verotukseen ja palkkahallintoon liittyvät ja Finanssivalvonnalle annettavat ilmoitukset. Tarkastettavasta kohteesta on syytä varmistaa sen olevan rekisteröitynä kaikkiin niihin rekistereihin, joihin sen toimintansa puolesta tulee kuulua. (Korkeamäki 2017, 93.)

Kaupparekisterin osalta tilintarkastajan mielenkiinto kohdistuu sinne rekisteröityjen tietojen paikkansapitävyyteen sekä siihen, onko tapahtuneiden muutosten rekisteröinti tapahtunut oikea-aikaisesti. Hallintoelinten osalta kaupparekisterin tiedot voidaan täsmäyttää relevanttiin kokouspöytäkirjaan. Lisäksi rekisterin tietoja tulee verrata voimassa olevaan yhtiöjärjestykseen ja varmistua täten hallintoelinten oikeasta lukumäärästä. Hallintoelinten lisäksi kaupparekisteritietojen tarkastuksessa oleellista on kiinnittää huomiota osakepääomaan, jonka tulee täsmätä taseeseen ja yhteisön perustusasiakirjoihin tai uusimpaan osakeantipäätökseen. Oman pääoman ollessa negatiivinen, on sen oltava rekisteröitynä kaupparekisteriin. Ilmoituksen puute saattaa johtaa jopa vahingonkorvausvelvoitteeseen. (Korkeamäki 2017, 93–94.)

Veroasioiden osalta tilintarkastajan tulee varmistaa tarkastettavan yhteisön kuuluvan toimintansa edellyttämiin rekistereihin, joita ovat ennakkoperintä-, työnantaja-, ja arvonlisäverovelvollisten rekisterit. Olennaista on varmistua, että veroviranomaiselle on toimitettu vaadittavat ilmoitukset, kuten veroilmoitus ja palkkojen vuosi-ilmoitus ajoissa. Tilintarkastajan tulee keskittyä myös siihen, että liiketapahtumat on käsitelty verotuksen kannalta oikein. Verotuspäätöksen ja veroilmoituksen antamien tietojen täsmäyttäminen kirjanpitoon ja tilinpäätökseen on tarkastuksen kannalta hyvin oleellista. (Korkeamäki 2017, 93; Tomperi 2016, 81.)

Asunto-osakeyhtiöiden veroasioiden osalta on tilintarkastajan tärkeää keskittyä yhtiön tuloverotuksen ja tehtyjen rahastointeja koskevien päätöksiin verotuksellisiin vaikutuksiin. Mikäli yhtiö on hakeutunut arvonlisäverovelvolliseksi, eli sillä näin ollen on palveluksessaan henkilöstöä, tulee tilintarkastajan kiinnittää huomiota myös yhtiön arvonlisäverovelvoitteiden hoitamiseen. Asunto-osakeyhtiön osakkailta perittäessä lainaosuussuorituksia, on tilintarkastajan syytä olla valppaana erityisesti lainan lyhentämisaikajankohdan

kanssa. Mikäli lainanlyhennyksiä ei suoriteta ajoissa, muodostuu yhtiölle ja sitä kautta sen osakkaille ylimääräisiä korkokustannuksia. (Tomperi 2016, 130.)

3.3.4 Osake- ja osakasluettelo

Tilintarkastuksessa on tärkeää varmistua yhteisön hallituksen laatimien ja ylläpitämien osake- ja osakasluetteloiden laillisuudesta sekä paikkansapitävyydestä. Osake- ja osakasluetteloihin on kirjattu osakelajikohtaiset tiedot osakkeidenomistajista, ja muutokset osakkeiden omistajuuksissa on päivitettävä luetteloihin välittömästi muutoksen tapahtuttua. (Tomperi 2016, 78.)

Luettelomerkintöjen ajantasaisuuden merkitys korostuu muun muassa siinä, että niiden perusteella määräytyy useimmiten osakkaan oikeus osallistua yhtiökokoukseen. Osakemerkintöjen yhteydessä varainsiirtoveron tulee olla maksettuna ennen merkinnän rekisteröimistä osake- ja osakasluetteloon. Osake- ja osakasluetteloiden tulee olla yhteneväisiä kaupparekisterissä ja yhtiöjärjestyksessä ilmoitettujen tietojen kanssa. (Tomperi 2016, 78.)

3.3.5 Sopimukset ja vakuutukset

Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu merkittävimpien sopimusten ja lakisääteisten vakuutusten tarkastaminen. Sopimuksissa tilintarkastajan arvioinnin kohteena eivät ole niiden sisällöt vaan se, kuinka niitä käsitellään hallintoelimissä. Tärkeää on varmistaa, että merkittävät sopimukset allekirjoittaneet tahot ovat olleet siihen toimivaltaisia. Tilintarkastaja saa usein tietoa tehdyistä sopimuksista pöytäkirjoja läpikäymällä. Kaikkien sopimusten tarkastamista ei voida pitää tarkoituksenmukaisena; sopimuksia saattaa tarkastuskohhteessa olla tehtynä hyvinkin suuria määriä. Olennaisina tarkastettavina sopimuksina voidaan pitää esimerkiksi lainajärjestelyihin ja merkittäviin hankintoihin liittyviä sopimuksia. Lainojen osalta tilintarkastajan kannattaa kiinnittää huomiota lainan ehtoihin kuten takaisinmaksuaikaan, korkoon ja vakuuksiin, hankintojen osalta kauppakirjan ehtojen perusteella voidaan selvittää, onko tapahtuma kirjattu kirjanpitoon oikein. (Tomperi 2016, 79.)

Sopimusten osalta tilintarkastajan tulee selvittää, onko niissä toisena osapuolena tarkastettavan yhteisön lähipiiriin kuuluvia tahoja. Mikäli lähipiirin kanssa tehtyjä merkittäviä

sopimuksia löytyy, on niiden osalta syytä kiinnittää huomiota erityisesti yhdenvertaisuusperiaatteen ja yhteisön edun toteutumiseen. Sopimuksia lähipiirin kanssa ei tule tehdä muita edullisemmilla ehdoilla eikä esimerkiksi lähipiirilainoja voida yleensä pitää yhteisön edun mukaisena. Tilintarkastajan tulee selvittää, millaisin ehdoin yhteisössä solmitaan sopimuksia lähipiirin kanssa, miten niitä käsitellään sekä kuinka lähipiiriliiketahtumien valvonta on toteutettu. (Tomperi 2016, 79–80.)

Tilintarkastajan tulee vakuutusten osalta tarkastaa, että yhteisön lakisääteisten vakuutusten ottamisesta on huolehdittu. Lakisääteisten, pääasiassa palkkahallintoon liittyvien vakuutusten lisäksi tilintarkastajan on syytä tarkastaa, onko tarkastuskohteen merkittävän omaisuuden ja riskien vakuuttamisesta huolehdittu. Olennaisten vahinkovakuutusten ottaminen kuuluu johdon huolellisuusvelvoitteeseen ja on sitä kautta tilintarkastuksen kannalta tärkeää. Vahinkotapahtumiin varautumista voidaan asunto-osakeyhtiön osakkaiden kannalta pitää äärimmäisen tärkeänä. Tilintarkastajan onkin varmistuttava siitä, että kiinteistön vakuuttaminen on hoidettu asianmukaisesti, ja onko sattuneiden vahinkojen vahinkokorvausten hakemisesta huolehdittu oikea-aikaisesti. (Korkeamäki 2017, 95, 135.)

3.3.6 Isännöintikulut

Asunto-osakeyhtiöissä hallinnollisista asioista huolehtiminen on usein keskittynyt isännöitsijälle. Hänen vastuulleen kuuluu yhtiön kirjanpidon ja varainhoidon asianmukaisen järjestämisen lisäksi usein myös esimerkiksi hankinnoista ja maksuliikenteestä huolehtiminen. Toimintojen keskittyessä yhdelle taholle muodostuu vaarallisia työyhdistelmiä. Tilintarkastajan onkin syytä kiinnittää tarkastuksessaan erityistä huomiota isännöitsijän toimintaan, siihen kuinka hallituksen valvontavelvollisuus yhtiön kirjanpitoa ja varainhankintaa kohtaan käytännössä on täytetty sekä siihen, miten tämä on huomioitava tilintarkastuksessa. (Tomperi 2016, 130.)

Kiinteistöliiton ja Suomen Omakotiliiton teettämän tutkimuksen mukaan rivi- ja kerrostalojen hallintokulut ovat nousseet vuodesta 2009 vuoteen 2014 peräti 46 prosentilla. Asunto-osakeyhtiöiden hallinnon kuluista noin 80 prosenttia voidaan laskea isännöintikuluisi, joten isännöinnin kulujen ja isännöitsijän toimien tarkastamista asunto-osakeyhtiöissä voidaan pitää perusteltuna ja etenkin osakkaiden etujen valvonnan kannalta merkittävänä. (Laitila 2016, 12.)

Isännöintitoimistojen isännöinnin kuukausiveloitukset ovat pääasiassa varsin kohtuullisella tasolla, mutta pelkkä kuukausiveloitus ei kerro koko totuutta isännöinnin kustannuksista. Isännöinnin kokonaiskustannusten arviointia voidaan pitää varsin hankalana, sillä isännöitsijöiden erillishinnoittelut poikkeavat rajusti toisistaan (Laitila 2016, 13). Kuukausiveloituksen päälle voi tulla vielä runsaastikin erillisveloituksia, mitä yhtiön osakkaat eivät välttämättä ole edes tiedostaneet.

Kiinteistöliiton toimitusjohtaja Harri Hiltusen (2016, 12–13) mukaan kulujen kasvuun vaikuttaa erityisesti taloyhtiöiden remonttien lisääntyminen sekä arvonlisäverokannan nosto. Kiinteistöt vanhenevat, kiinteistöjen remonttiarve kasvaa ja sen myötä myös isännöitsijän tehtävät ja vastuu kasvavat. Remonttien lisääntyminen johtaa myös isännöinnin erilliskustannusten kasvuun kokousmäärän noustessa isännöitsijälle maksettavien kokouspalkkioiden ja kilometrikorvausten sekä esimerkiksi urakoiden kilpailutuksista syntyneiden kulujen seurauksena. (Laitila 2016, 12–13.)

3.4 ISA-standardien soveltaminen hallinnon tarkastuksessa

3.4.1 Väärinkäyttöihin liittyvät tilintarkastajan velvollisuudet (ISA 240)

ISA 240 -standardi käsittelee tilintarkastajan väärinkäyttöihin liittyviä velvollisuuksia tilintarkastuksessa. Standardin mukaisina tavoitteina tilintarkastajalla on tilinpäätöksen kannalta olennaisiin virheellisyyksiin johtavien väärinkäytösten löytäminen, riittävän määrän tunnistetun väärinkäytöksen kannalta relevantin tilintarkastusevidenssiä hankkiminen sekä havaittuun tai epäiltyyn väärinkäyttöön asiaankuuluvalla keinolla vastaaminen. Tilintarkastajan arvioinnin kannalta oleellisina väärinkäytösten tyyppinä voidaan pitää vilpillisestä taloudellisesta raportoinnista sekä varojen väärinkäytöstä johtuvia tahallisia virheellisyyksiä. (IFAC 2016, 173, 175.)

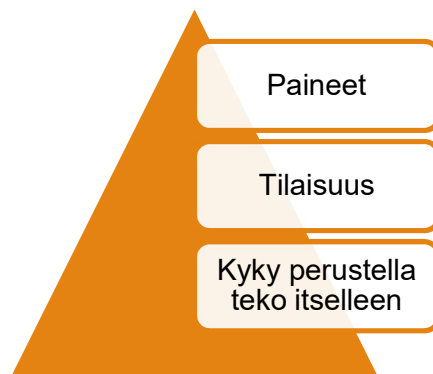
Väärinkäytöksenä voidaan pitää yhteisön johtoon, hallintoelimeen, henkilöstöön tai kolmanteen osapuoleen kuuluvan tekemää tahallista tekoa, jossa tavoitteena on vilpillisin keinoin hankkia epäoikeutettua tai laitonta etua. Sellaisia olosuhteita tai tapahtumia, joihin voidaan yhdistää painetta tai yllykettä väärinkäytöksen tekemiselle, voidaan pitää merkittävänä riskitekijöinä väärinkäytökselle. Vaikka tilintarkastajalla olisi takanaan jo pitkä asiakassuhde tarkastettavan yhteisön kanssa, ei hänen tule tuudittautua aikaisem-

piin kokemuksiinsa johdon rehellisyydestä. Tilintarkastajan on aina tarkastuksessaan pyrittävä säilyttämään ammatillinen skeptisyys sekä pitämään mielessä aina olemassa oleva mahdollisuus väärinkäytöksestä johtuvaan olennaiseen virheellisyyteen. (IFAC 2012, 416.)

Väärinkäytösriskiä arvioidessaan tilintarkastajan on syytä kiinnittää huomioita tekijöihin, jotka muodostavat suotuisan ympäristön väärinkäytöksen tekemiselle. Väärinkäytöksen mahdollistavat tekijät liittyvät usein yhteisön heikkoon hallinnohoitoon. Mikäli hallinto on tehotonta, johtajuus puutteellista tai johdon ilmapiiri heikko, voidaan väärinkäytösriskiä pitää oleellisena. Taloudelliseen tulokseen perustuva johdon bonusjärjestelmä saattaa ajaa kannustinten tavoitteluun vilpillisin keinoin. Liian suuret odotukset, kuten henkilöstölle kohdenetetut yltooptimistiset budjettitavoitteet tai sidosryhmien asettamat tavoitteet, lisäävät myös riskiä väärinkäytösten toteuttamiselle. Lisäksi esimerkiksi kannattavuuden heikkeneminen, muutokset alalla, liian suuriksi koetut verot tai muut kulut sekä organisaation tehoton sisäinen valvonta luovat otollisia puitteita väärinkäytöksille. (IFAC 2012, 429.)

Väärinkäytösten esiintymistä yhteisössä voidaan pitää hyvin todennäköisenä, mikäli kaikki kolme alla olevassa kuviossa 1 olevaa ehtoa toteutuvat (IFAC 2012, 429):

Kuvio 1. Väärinkäytöskolmio (IFAC 2012, 430).

Paineet ovat tyypillisesti perua välittömistä tarpeista, jotka halutaan usein pitää omana tietona. Tällaisina voivat esiintyä esimerkiksi oleelliset henkilökohtaiset taloudelliset velvoitteet kuten velkaantuneisuus, ulkopuolisten asettamat vaatimukset tai odotukset, yh-

teisön toiminnan tai sen kannattavuuden vaarantuminen tai esimerkiksi tulevista irtisanomisista tai muista työyhteisössä tapahtuvista muutoksista johtuvat kehnot suhteet varoihin käsiksi pääsevien työntekijöiden ja yhteisön välillä. (IFAC 2012, 429–430.)

Tilaisuudella tarkoitetaan esimerkiksi huonon yrityskulttuurin tai sisäisen valvonnan puutteiden luomaa luottamusta siihen, että tehtävä väärinkäytös saattaisi jäädä kokonaan huomaamatta. Varoja voidaan pitää erityisen alttiina väärinkäytöksille niiden pitäessä sisällään arvokkaita tai pienikokoisia varoja, suuria käteisvarantoja, paljon likvidejä varoja tai sellaista vaihto-omaisuutta, johon sisältyvillä tavaroilla on suuri kysyntä. Puutteet sisäisessä valvonnassa, kuten esimerkiksi johdon kulujen valvonnassa, työtehtävien eriyttämisessä, liiketapahtumien kontrolloinnissa ja dokumentoinnissa sekä varoja koskevassa kirjanpidossa ja niiden asianmukaisessa täsmäyttämässä ovat omiaan luomaan oivia tilaisuuksia väärinkäytöksille. (IFAC 2012, 429, 432.)

Kolmantena ehtona väärinkäytöskolmiossa mainitaan kykyä perustella teko itselleen. Siinä väärinkäytöstä suunnitteleva henkilö tekee oikeutusta teolleen ajattelemalla sen olevan vähäpätöinen tai hänelle kuuluva seikka. Hän myös saattaa uskotella itselleen, ettei kyseessä edes ole väärinkäytös. Tekijät voivat tehdä oikeutusta väärinkäytökselle muun muassa tyytymättömyydellään johdon toimiin tai johdon asenteisiin vedoten. Johdon huono henki ja huonon esimerkin näyttäminen, kiistat eri osapuolten välillä, piittaamattomuus henkilöstöä ja eettisiä seikkoja sekä valvontajärjestelmiä kohtaan ja vaikkapa rankaisemattomuus pienten varkauksien yhteydessä ovat toimivia argumentteja omassa mielessään väärinkäytöksen sallimiseksi. (IFAC 2012, 429, 431.)

Väärinkäytös ei koskaan ole tahaton ja siinä pyrkimyksenä on aina tiedon salaaminen ja sen vääristely. Havaitakseen väärinkäytöksiä tilintarkastajalla on oltava muodostettuna laaja käsitys tarkastuksen alla olevasta yhteisöstä. Tilintarkastajan on tartuttava kiinni yhteisön erityisiin käyttäytymismalleihin, erikoisuuksiin sekä poikkeavaisuuksiin. Pelkkää aineistoa tarkastamalla väärinkäytösten havaitseminen on epätodennäköistä, usein väärinkäytökset liittyvätkin varsin maltillisia rahamääriä sisällään pitäviin liiketapahtumiin. (IFAC 2012, 433.)

Väärinkäytöksiä epäillessään kannattaa tilintarkastajan keskittyä erityisesti tiettyihin tarkastuskohteisiin. Merkittävä väärinkäytösriski liittyy luonnollisesti tulouttamiseen, jonka perusteiden selvittämistä voidaan pitää merkittävänä. Tärkeää on haastatteleamalla selvittää johdon asennoitumista yhteisön sisäisiin valvontajärjestelmiin. Tilintarkastajan on

lisäksi syytä tarkastella yhteisön myyntejä ja ostoja. Näiden sisältäessä merkittäviä tapahtumia yhteisön lähipiiriin kuuluvilta, voi kyseessä hyvinkin olla väärinkäytös. Tarkastelun alle kannattaa ottaa myös yhteisön asiakkaat ja tavarantoimittajat, joiden kohdalla on syytä pohtia, onko pyrkimyksenä ollut esimerkiksi hintoihin vaikuttaminen. Usein väärinkäytöksiin liittyy myös täysin keksityt tai kirjaamattomat liiketapahtumat, joiden tarkoituksena voi olla esimerkiksi verojen välttäminen. (IFAC 2012, 470.)

3.4.2 Säädösten ja määräysten huomioon ottaminen tilintarkastuksessa (ISA 250)

ISA 250 -standardi käsittelee tilintarkastajan velvollisuutta säädösten ja määräysten huomioonottamiseen tilintarkastuksessa. Tilintarkastajan velvollisuutena on löytää ne olennaiset virheellisyydet, jotka johtuvat yhteisöä koskevien säädösten ja määräysten noudattamatta jättämisestä. Tilintarkastajan tulee myös varmistua siitä, ettei tilinpäätös sisällä kokonaisuuden kannalta olennaisia virheellisyyksiä, jotka ovat peräisin tehdystä väärinkäytöksestä tai virheestä. (IFAC 2016, 218.)

Tilintarkastajan on ISA 315 -standardin mukaisesti kyettävä muodostamaan käsitys tarkastettavaan yhteisöön sovellettavasta oikeus- ja sääntelynormistosta sekä siitä, miten yhteisössä sitä noudatetaan. ISA 250 -standardin kappaleen 14 mukaan riskejä arvioiessaan tilintarkastajan on tehtävä yhteisön johdolle tiedusteluja siitä, noudatetaanko yhteisössä sitä koskevia säädöksiä ja määräyksiä. Johdon vahvistusten avulla tilintarkastajan tulisi päästä selville siitä, onko yhteisöllä yleisen normiston lisäksi muita sen toimintaan vaikuttavia rajoitteita, kuten toimilupia tai pankkien kovenantteja. Tärkeää on päästä selville myös mahdollisista meneillään olevista merkittävistä yhteisöä koskevista tapahtumista, kuten oikeudenkäynneistä ja vaateista, sekä yhteisön mahdollisista aiemmista olennaisista määräysten ja säädösten rikkomisista. Lisäksi tilintarkastajan on syytä lukea läpi pöytäkirjat sekä tarkastaa yksityiskohtaisesti yhteisön mahdollisesti käymä kirjeenvaihto ja muu raportointi relevanttien lupa- ja sääntelyviranomaisten kanssa. (IFAC 2012, 232–234.)

Riittävän varmuuden saavuttamiseksi tilintarkastajan on saatava riittävästi tilintarkastusevidenssiä niiden yhteisöä koskevien säädösten ja määräysten noudattamisesta, joilla yleisesti koetaan olevan välitön ja oleellinen vaikutus tilinpäätöksen lukuihin ja muihin tietoihin. Tilintarkastajan tarkastustoimenpiteissä tämä voisi ilmetä liiketapahtumien lajien, tilien saldojen ja tilinpäätöksen tietojen vertaamisena saatuun hallinnolliseen tar-

kastusaineistoon. Tilintarkastajan on koko tilintarkastusprosessinsa ajan syytä olla tarkkaavainen säädösten ja määräysten noudattamatta jättämisen suhteen, sillä viitteitä laiminlyönneistä saattaa nousta esille useissa tilintarkastuksen eri vaiheissa. (IFAC 2012, 233–234.)

Mikäli tilintarkastaja huomaa tarkastusta suorittaessaan tarkastuskohteessa säädösten tai määräysten noudattamatta jättämistä, on hänen syytä huomioida tämä myös laajemmin. Mitä mahdollisia vaikutuksia voisi näkyä esimerkiksi tilinpäätöksessä ja tilintarkastuksen muissa osa-alueissa? Tilintarkastajan epäillessä säädösten tai määräysten jättämisen olleen johdon suunnalta tahallista, on tilintarkastajan oltava erityisen valppaana muidenkin samankaltaisten laiminlyöntien varalta. Säädösten tai määräysten noudattamatta jättäminen on saattanut olla myös perua tahattomasta laiminlyönnistä, jolloin johdon pyrkimyksenä on ollut säädösten ja määräysten täysimääräinen noudattaminen. Tällöin tilintarkastaja voi varautua virheellisyyden toistuvan esimerkiksi tilinpäätöksessä kerrannaisvaikutuksen muodossa. (IFAC 2012, 231.)

3.4.3 Kommunikointi (ISA 260 ja ISA 265)

Tilintarkastajan velvollisuutta kommunikoida hallintoelinten kanssa tilintarkastuksessa käsitellään ISA 260 -standardissa. Standardissa yksilöidään merkittävimpiä kommunikoitavia kohtia sekä määritellään yleinen viitekehys sille, kuinka tilintarkastajan kommunikointi tarkastettavan yhteisön hallintoelinten kanssa tulisi tapahtua. Standardin mukaisina tavoitteina tilintarkastajan kommunikoinnissa hallintoelinten kanssa ovat: selkeän kuvan antaminen tilintarkastajan velvollisuuksista, tilintarkastuksen mittaluokasta ja aikataulusta, tilintarkastajan tekemien, taloudellisen raportoinnin kannalta oleellisten havaintojen oikea-aikainen esittäminen hallintoelimille sekä molemminpuolisen kommunikoinnin edistäminen. Lisäksi kommunikoinnin avulla tilintarkastajan tavoitteena on tilintarkastuksen kannalta oleellisen ja asiaankuuluvan informaation saaminen hallintoelimiltä. (IFAC 2016, 232–233.)

Tilintarkastajan on kommunikoitava hallintoelimille tilintarkastuksessa tekemistään merkittävistä havainnoista. Tällaisia ovat tilinpäätösmenettelyjen oleelliset laadulliset seikat, joita ovat muun muassa tilinpäätöksen laatimisperiaatteet, kirjanpidolliset arviot sekä tilinpäätöksessä esitetyt tiedot. Tilintarkastajan on pystyttävä perustelemaan hallintoelimille, miksi tilinpäätösmenttelystä tehty havainto ei hänen mukaansa ole olosuhteisiin

nähden sopivin. Lisäksi tilintarkastajan on kommunikoitava hallintoelinten kanssa tilintarkastuksessa huomaamistaan potentiaalisesti merkittävistä ongelmista. Mikäli kaikki hallintoelimet eivät ole mukana yhteisön toiminnan johtamisessa, tulee tilintarkastajan informoida heitä toimivan johdon kanssa keskustelluista merkittävistä tilintarkastuksessa havaituista seikoista sekä pyytämistään tilintarkastajan vahvistusilmoituksista. (IFAC 2012, 684.)

ISA 265 -standardi käsittelee tilintarkastajan erityisiä velvollisuuksia kommunikoimiseen havaitsemistaan sisäisen valvonnan puutteellisuuksista tarkastuskohteen hallintoelimille ja toimivalle johdolle. Standardi määrittää tavoitteekseen tilintarkastajan kommunikoinnin tarkastettavan kohteen toimivalle johdolle ja hallintoelimille sellaisista sisäisen valvonnan puutteellisuuksista, joita tilintarkastaja pitää näiden osapuolten kannalta tarpeeksi merkittävinä. (IFAC 2016, 261.)

Yhteisön sisäistä valvontaa voidaan pitää puutteellisenä, jos joko tilinpäätöksen olennaisten virheellisyyksien estämiseksi, havaitsemiseksi tai korjaamiseksi oikea-aikaisesti ei ole käytössä lainkaan kontrollia tai olemassa olevaa kontrollia ei ole suunniteltu, otettu käyttöön tai se ei toimi kyseinen näkökulma huomioon ottaen oikein. Tilintarkastajan on osattava arvioida, onko hän tilintarkastuksen yhteydessä havainnut sisäisessä valvonnassa yhden vai useamman puutteellisuuden sekä määritellä, muodostavatko ne joko yksin tai yhdessä merkittäviä puutteellisuuksia. Tekemistään huomioista sisäisen valvonnan puutteellisuuksista, tulee tilintarkastajan kommunikoida oikea-aikaisesti niin tarkastettavan yhteisön hallintoelimille kuin toimivalle johdollekin. (IFAC 2012, 533–534.)

Tilintarkastajan kommunikoinnin hallintoelinten kanssa tulisi mahdollisuuksien mukaan tapahtua kirjallisen raportoinnin muodossa. Jos kommunikaatioita käydään suullisesti, tulee siitä laatia muistio, josta voidaan tarvittaessa jälkikäteen todentaa kommunikaation olleen todellista. Sisäisen valvonnan merkittävien puutteellisuuksien osalta kirjalliseen kommunikaatioon on sisällytettävä selonteko puutteellisuuksista, niiden potentiaalisista vaikutuksista sekä tarpeeksi tietoa siitä, mihin kommunikoinnin kohteena oleva seikka liittyy. (IFAC 2012, 534, 692.)

3.4.4 Käsityksen muodostaminen yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä (ISA 315)

Tilintarkastajan on ISA 315 -standardin mukaan yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä muodostamansa käsityksen perusteella pystyttävä tunnistamaan ja arvioimaan tilinpäätökseen liittyviä olennaisten virheellisyyksien riskejä. Tilintarkastajan on standardin mukaan kyettävä saavuttamaan käsitys myös tilintarkastuksen kannalta oleellisesta yhteisön sisäisen valvonnan järjestämisestä. Sisäisen valvonnan tarkastus tekee ISA 315 -standardin kiinnostavaksi juuri hallinnon tarkastuksen näkökulmasta. (IFAC 2016, 288.)

Yhteisön sisäiseen valvontaan mielletäviä osa-alueita on viisi: valvontaympäristö, riskien arviointi, tietojärjestelmä, kontrollitoiminnot ja seuranta. Tilintarkastajan tulee käsitellä yhteisön taloudelliseen raportointiin liittyvästä sisäisestä valvonnasta rakentaaan käsitellä jokainen näistä osa-alueista. Niitä tilintarkastaja voi hyödyntää myös informaation lähteenä pohtiessaan eri osa-alueiden mahdollisia vaikutuksia koko tilintarkastusprosessin osalta. (IFAC 2012, 484.)

Kaikissa toimintaansa jatkavissa yhteisöissä harjoitetaan sisäistä valvontaa ainakin jollain tasolla, vaikka aina sisäinen valvonta ei yhteisöissä kovin kehittynyttä tai muodollista olekaan. Kaikista pienimmissä yhteisöissä omistajayrittäjä saattaa itsenäisesti toteuttaa useita sisäisen valvonnan osa-alueita. Mikäli useita eri kontrollitoimintoja ei yhteisöstä ole havaittavissa, kannattaa tilintarkastajan keskittyä sen valvontaympäristön arviointiin. Kriteereinä arvioinnissa voivat toimia esimerkiksi johdon päivittäinen toiminta, pätevyys, käyttäytyminen, asennoituminen esimerkiksi valvontaan sekä sitoutuminen eettisiin arvoihin. (IFAC 2012, 485–487.)

Sisäisen valvonnan tarkastamisessa tilintarkastajan ei ole tarkoituksenmukaista käydä kaikkia kontroleja yksityiskohtaisesti läpi, vaan keskittyä nimenomaan tilintarkastuksen kannalta olennaisiin. Tällaisia ovat väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvia olennaisia virheellisyyksiä pienentävät kontrollit. Kokonaan tilintarkastuksen ulkopuolelle voidaan jättää kontrollit, jotka eivät kohdistu taloudelliseen raportointiin, kuten myös sellaiset joiden puuttuessa olennaisen virheellisyyden muodostuminen tilinpäätökseen olisi epätoennäköistä. (IFAC 2012, 488.)

Ensiksi tilintarkastajan on yksilöitävä pienentämistä vaativat riskit, minkä jälkeen aletaan selvittää yhteisön sisäisiä kontroleja. Tilintarkastuksen kannalta oleellisten sisäisten

kontrollien tunnistaminen tapahtuu pääasiassa haastatteleamalla riskienhallinnasta vastaavia henkilöitä, jotka pienessä yhteisössä kuuluvat usein ylimpään johtoon. Yhteisön sisäisistä kontrolleista kannattaa kysellä vain havaittujen riskitekijöiden osalta. Tärkeintä on kyetä yksilöimään jokainen havainnoinnissa tunnistettu kontrollitoiminto tiettyyn riskitekijään. Mikäli tilintarkastaja ei jonkin riskitekijän kohdalla tunnista lainkaan sisäisiä kontrolleja, on tästä välittömästi syytä ilmoittaa tarkastettavan kohteen johdolle. (IFAC 2012, 507.)

Varmistuminen siitä, että tunnistetut sisäisen valvonnan kontrollit käytännössä toimivat tarkoitetulla tavalla, on tarkastuksen kannalta erityisen tärkeää. Jos tilintarkastajalle syntyy vähäisintäkään epäilystä siitä, etteivät havaitut kontrollit ole tosiasiallisesti käytössä, ei hänen kannata niitä ryhtyä arvioimaan. Kontrollien toiminnan arvioinnissa tilintarkastaja voi käyttää muun muassa seuraavia tarkastustoimenpiteitä: Henkilöstön haastattelu, kontrollien havainnointi ja suorittaminen uudelleen, yksityiskohtainen asiakirjojen ja raporttien läpikäynti sekä läpikulkutestin tekeminen, jossa satunnaisia liiketapahtumia jäljitetään taloudellisen raportoinnin puolesta asianmukaisen tietojärjestelmän kautta. (IFAC 2012, 510–511.)

Tilintarkastuksen kannalta relevanttien sisäisen valvonnan kontrollien dokumentoinnin tärkeyttä ei tilintarkastajan pidä yhtään väheksyä. Dokumentoinnin avulla voidaan luoda taustaa kontrollien toiminnalle koko liiketoimintaprosessin kannalta liiketoiminnan alkamisesta taloudelliseen raportointiin asti. Dokumentaation ei tarvitse olla turhan haastavaa tai kaiken kattavaa; tärkeintä on ymmärtää kontrollien piirteet sekä niiden luotettavuus ja toiminnan tehokkuus. Kontrollien dokumentointi auttaa tilintarkastajaa luonnollisesti myös yhteisön seuraavaa tilikautta tarkastettaessa, vertailupohjan löytyessä omasta arkistosta. (IFAC 2012, 513.)

3.4.5 Lähipiiri (ISA 550)

Tilintarkastajan velvollisuuksia lähipiirisuhteiden ja -liiketoimien tarkastamiseen käsitellään ISA 550 -standardissa. Toistensa lähipiiriin kuuluvia ei voida pitää toisistaan riippumattomina, ja monissa tilinpäätösnormistoissa onkin suuremman olennaisen virheellisyyden riskin johdosta erityisesti lähipiirisuhteita ja -liiketoimia sekä lähipiiriin kuuluvien osapuolten välisten saamisten ja velkojen kirjanpitokäsittelyä koskevia määräyksiä. Tilintarkastajalla on tällöin velvollisuus tilintarkastustoimenpiteitä suorittamalla havaita nämä lähipiiriin liittyvät olennaisen virheellisyyden riskit. (IFAC 2016, 540.)

Vaikka sovellettavaan tilinpäätösnormistoon ei sisältyisi erityisiä lähipiirisuhteita ja -liiketoimia koskevia vaatimuksia, on tilintarkastajan kyettävä muodostamaan niistä riittävä käsitys. Tilintarkastajan on osoitettava ne lähipiiristä aiheutuneet tekijät, joihin liittyy olennaisen virheellisuuden riskejä väärinkäytösten tunnistamisen ja arvioimisen osalta. Tilintarkastajan on lisäksi aina pystyttävä analysoimaan lähipiirisuhteiden ja -liiketoimien vaikutusta tilinpäätökseen: tilinpäätös ei saa olla harhaanjohtava ja sen on annettava oikea sekä riittävä kuva yhteisön taloudellisesta tilanteesta. Mikäli tilinpäätösnormistoon sisältyy erityisiä lähipiiriä koskevia määräyksiä, on tilintarkastajan hankittava riittävästi todistusaineistoa siitä, kuinka lähipiirisuhteet ja -liiketoimet on tunnistettu ja käsitelty kirjanpidossa sekä siitä, kuinka ne on tilinpäätöksessä tuotu ilmi. (IFAC 2012, 192.)

Tyypilliseen lähipiiriliiketoimintaan kuulumattomat merkittävät liiketoimet aiheuttavat merkittäviä riskejä. Tällaiset liiketoimet voivat tapahtua esimerkiksi markkinoiden käypää arvoa selvästi korkeampana tai matalampana, jopa ilman korvausta. Lähipiirisuhteet saattavat olla hankalasti tunnistettavissa. Yhteisöissä käytetyt tietojärjestelmät eivät välttämättä pysty lähipiiriliiketoimien, -saamisten ja -velkojen tunnistamiseen, ja tilintarkastaja voikin joutua niitä selvittämään erinäisiä kyselyitä tekemällä ja tapahtumia läpi käymällä. Aina edes yhteisön johto ei ole kaikista lähipiirisuhteista ja -liiketoimista tietoinen. Lähipiirisuhteita käytettäessä vilpillisiin toimiin, pyritään niitä salaamaan, mikä luonnollisesti hankaloittaa riskitekijän havaitsemista. Riskitekijänä voidaan nähdä myös esimerkiksi tarpeettoman laajat ja monimutkaiset liiketoimet toistensa lähipiiriin kuuluvien tahojen välillä. (IFAC 2012, 194.)

Lähipiiriä kartoittaessaan tulisi tilintarkastajan toimivaa johtoa haastatteleamalla selvittää, keitä yhteisön lähipiiriin kuuluu, onko lähipiirissä tapahtunut muutoksia edelliseen tilikauden nähden, millaiset ovat yhteisön suhteet lähipiiriinsä ja mikä on ollut mahdollisten lähipiiriliiketoimien luonne ja tarkoitus. Tilintarkastajan tulee päästä selville myös johdon asettamien kontrollitoimenpiteiden asianmukaisuudesta, koskien lähipiirisuhteiden ja -liiketoimien tunnistamista ja kirjanpitokäsittelyä sekä lähipiirin valtuuttamista ja hyväksymistä. Erityisesti tilintarkastajan tulee keskittyä sellaisten kohteiden tarkastamiseen, joita johto ei ennen ole tunnistanut tai tuonut tilintarkastajan tietoon. Uusia lähipiirisuhteita ja -liiketoimia havaitakseen on tilintarkastajan käytävä aina tarkastuksessaan huolellisesti läpi yhtiökokousten ja hallituksen kokousten pöytäkirjat, pankeilta saadut ja juridiset vahvistukset sekä muut relevanteiksi katsomansa asiakirjat. (IFAC 2012, 197.)

Tilintarkastajan määrittäessä havaitsemansa lähipiiriliiketoimen tavanomaiseen liiketoimintaan kuulumattomaksi, tulee hänen käydä tarkasti läpi siihen liittyvät saatavilla olevat sopimukset. Tilintarkastajan on arvioitava, onko liiketoimien tavoitteena mahdollisesti ollut vilpillinen taloudellinen raportointi tai varojen väärinkäytön pimittäminen, onko niiden ehdot yhteneväisiä johdon lausuntojen kanssa sekä onko niiden kirjanpidollinen käsittely ollut asianmukaista. Lisäksi arvioinnin kohteena on se, onko lähipiiriliiketoimet esitetty sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti. Lähipiiriliiketoimien asianmukaisesta valtuuttamisesta ja hyväksynnästä, on tilintarkastajan hankittava riittävästi tilintarkastusevidenssiä. (IFAC 2012, 202.)

3.5 Hallinnon tarkastus Ruotsissa

Ruotsissa hallinto on yksi lakisääteisen tilintarkastuksen kohteista Suomen tapaan. Ruotsin tilintarkastajien toimialajärjestö FAR on luonut kansalliseen lainsäädäntöön ja tilintarkastustapaan perustuvan suosituksen RevR 209 hallituksen ja toimitusjohtajan hallinnon tarkastuksesta. Suosituksessa käsitellään Ruotsin lainsäädännöllinen näkemys hallinnon tarkastuksesta, eri hallintoelimille määritetyt tehtävät, hallinnon tarkastuksen kohdistuminen ja laajuus, konsernin hallinnon tarkastus, olennaisuusnäkökulma sekä raportointi hallinnon tarkastuksen osalta (RevR 209. 2016, 1). Katsoin relevantiksi keskittyä suosituksen hallinnon tarkastustoimenpiteitä käsittelevään osioon. Suomessa tilintarkastajan tarkastustoimenpiteistä hallinnon osalta ei ole annettu suosituksia, ja ruotsalaista suositusta tarkastelemalla uskoin saavani oivallisia lisänäkökohtia siihen, kuinka hallintoa Suomessa tulisi tarkastaa.

Hallinnon tarkastuksessa tilintarkastajan tulee kohdistaa huomionsa tarkastettavan yhteisön toiminnan kannalta olennaisiin toimenpiteisiin, alueisiin ja olosuhteisiin. Tarkastettavissa kohteissa ilmenevillä poikkeamilla tai rikkomuksilla tulisi olla lisäksi erityistä merkitystä yhtiön nykyhetken toiminnalle ja sen kehitykselle tulevaisuudessa. Tilintarkastajan on tärkeää käydä läpi yhtiön hallinnon kannalta oleelliset päätökset ja päätöksenteon tukena toiminut aineisto, tehdyt toimenpiteet sekä muut olosuhteet. Tilintarkastajan kuuluu päätöksiä läpikäydessään verrata tehtyjä päätöksiä kirjanpitoon ja muuhun relevanttiin tarkastusaineistoon ja arvioida, onko johto ottanut yhteisölle sellaisia riskejä, joista on ollut mahdollista syntyä vahinkoa ilman vastaavia etuja. (RevR 209. 2016, 3–4.)

Tilintarkastuksen on annettava perusteet vastuuvapauden myöntämiselle, ja suosituksessa annettu esimerkkilistaus läpikäytävistä hallintoalueista toimiikin perustana vastuuvapauslausunnolle. Suosituksen mukaisten tarkastuskohteiden läpikäynti on kuitenkin riittävää ainoastaan silloin, kun tilinpäätöksen tarkastuksessa yhtiön olosuhteiden todetaan olevan asianmukaiset. Mikäli näin ei ole, on tilintarkastajan syytä suorittaa hallinnon tarkastus vielä yksityiskohtaisemmin. (RevR 209. 2016, 4–5.)

Suosituksen mukaan tilintarkastajan tulee päästä selville hallituksen työjärjestyksestä, kuinka tehtävien jako hallituksen jäsenten välillä on toteutettu sekä kuinka hallituksen työskentelyn seuranta ja valvonta on järjestetty. Lisäksi tilintarkastajan on selvitettävä hallituksen puheenjohtajan suorittamien hallintotoimenpiteiden asianmukaisuus ja toimitusjohtajan menettelytavat juoksevien asioiden hoitamisessa sekä tapauksissa, joissa päätöksenteko on täytynyt tehdä nopeasti ilman hallituksen kannanottoa. (RevR 209. 2016, 5.)

Tilintarkastajan tulee suosituksen perusteella tehdä tarkastustoimenpiteitä organisaation valvonnan asianmukaisen järjestämisen varmistamiseksi. Onko hallituksen ja toimitusjohtajan kirjanpitoon, varainhoitoon ja taloudellisiin olosuhteisiin järjestämä sisäinen valvonta toimivaa ja riittävää? Tilintarkastajan tulee lisäksi pystyä arvioimaan, kuinka onnistuneesti hallitus kykenee juoksevasti arvioimaan yrityksen taloudellisen aseman. Tärkeää on seurata hallituksen toimintaa myös kriisitilanteen uhatessa. Tällöin on merkittävää tarkkailla yrityksen toiminnan kehitystä esimerkiksi maksukyvyttömyyteen tai pääoman puutteeseen viittaavien tekijöiden perusteella. (RevR 209. 2016, 5.)

Suosituksen mukaan tilintarkastajan tulee tarkastaa, että hallitus noudattaa velvoitettua osakeyhtiölain säännösten noudattamisesta. Erityisesti tilintarkastajan tulee tässä keskittyä velkojain- ja vähemmistöosakkaansuojan toteutumisen varmistamiseen, erityisesti laittoman varojenjaon osalta. Lisäksi tärkeää on varmistaa yritysten velvollisuuksien täyttyminen verojen ja muiden velvoitettujen maksusuoritusten osalta. Hallitustyöskentelyn asianmukaisuuden varmistamiseksi tilintarkastajan on tarpeellista käydä läpi pöytäkirjat sekä tehdyt päätökset ja niiden tukena olleet asiakirjat, myös mahdollisen hallituksen valiokunnan osalta. Hallinnon tarkastukseen voidaan pitää kuuluvan olennaisesti myös tilinpäätöksen ja mahdollisen muun ulkopuolisen raportoinnin, kuten osavuosiraporttien, sekä niihin liittyvien rekisteröintien yksityiskohtaisen läpikäynnin. (RevR 209. 2016, 5.)

Suosituksessa huomautetaan läpikäytävien hallintoalueiden riippuvan olennaisesti myös yhtiön harjoittamasta toiminnasta ja sen yhtiöjärjestyksessä olevista määräyksistä. Hallintoa tarkastaessaan tilintarkastajan tulee keskittyä myös sellaisten yksittäisten hallinto-toimien tarkastamiseen, joilla on yhtiön toiminnan luonne ja laajuus huomioiden erityisen suuri merkitys tai joita voidaan pitää tarkastettavan yhteisön kohdalla hyvin poikkeuksellisinä. (RevR 209. 2016, 5.)

4 Tutkimus

4.1 Taustatietoa tutkimuksesta

Pääasiallisena tutkimuskysymyksenä opinnäytetyössä oli selvittää, kuinka hallinnon tarkastus tulisi pk-yrityksissä ja asunto-osakeyhtiöissä suorittaa. Tärkeänä näkökohtana tutkimuksessa oli lisäksi päästä selville siitä, miksi hallinnon tarkastus ylipäätään on merkittävää tilintarkastuksessa sekä millaisia vaikutuksia lakisääteisestä hallinnon tarkastuksesta luopumisella tulisi olemaan. Näin tärkeänä saada asiasta kokeneiden auktorisoitujen tilintarkastajien omia näkökulmia. Haastattelu kohdennettiin pienten ja keski-suurten yritysten sekä asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastukseen erikoistuneisiin tilintarkastajiin.

Haastateltaviksi sain viisi HT- tai KHT-hyväksyttyä tilintarkastajaa. Haastateltavat valikoituivat harkinnanvaraisen otannan kautta tutkimustulosten laadun varmistamiseksi, työn toimeksiantajan antamien suositusten perusteella (Kananen 2014, 95). Haasteltavien tilintarkastusasiakkaat koostuvat pääosin pk-yrityksistä ja asunto-osakeyhtiöistä. Yksi haastateltavista ei suorita lasinkaan asunto-osakeyhtiöiden tarkastusta, joten hänen osaltaan haastattelu toteutettiin ainoastaan pk-yritysten näkökulmasta. Haastattelut toteutettiin aikavälillä 9.6. – 14.6.2017.

Haastateltava A on HT-tilintarkastaja, jolla on 30 vuoden kokemus tilintarkastuksesta. A:lla on laskentamerkonomi tutkinto, jota hän on omaehtoisesti täydentänyt yliopistoarvosanoilla. A toimii itsenäisenä elinkeinonharjoittajana, mutta kuuluu tilintarkastajaketjuun.

Haastateltava B on HT-tilintarkastaja, jolla on noin 30 vuoden kokemus tilintarkastuksesta. Vuoteen 2014 asti hän on toiminut osa-aikaisena tilintarkastajana. Koulutukseltaan B on diplomiekonomi. B toimii itsenäisenä elinkeinonharjoittajana.

Haastateltava C on KHT-tilintarkastaja ja hän on toiminut päätoimisena tilintarkastajana yli 37 vuoden ajan. Koulutukseltaan C on kauppatieteiden maisteri. C on suorittanut myös julkishallinnon ja -talouden tilintarkastajan tutkinnon eli JHTT-tutkinnon. C on yksin toimiva tilintarkastaja, mutta kuuluu tilintarkastajaketjuun.

Haastateltava D on KHT-tilintarkastaja, jolla on yli 20 vuoden kokemus tilintarkastuksesta. D on koulutukseltaan kauppatieteiden maisteri. Hän toimii itsenäisenä elinkeinonharjoittajana.

Haastateltava E on HT-tilintarkastaja, jolla on yhdeksän vuoden kokemus tilintarkastuksesta. Koulutukseltaan E on tradenomi. E on yksin toimiva, tilintarkastajaketjuun kuuluva tilintarkastaja.

Haastattelu toteutettiin teemahaastatteluna, joka soveltuu hyvin kvalitatiivisen tutkimuksen haastattelun muodoksi. Haastattelutilanteessa läsnä on kaksi osapuolta: haastattelija ja haastateltava. Teemahaastattelussa on tärkeää, että eri osapuolilla on yhteinen kieli, ja he tulevat näin molemmin puolin ymmärretyiksi. Haastatteluhetkellä kaikki haastateltavat toimivat päätoimisina tilintarkastajina. Myös haastattelijalle oli ehtinyt kertyä kokemusta tilintarkastuksesta, ollessaan toiminut tilintarkastusharjoittelijana viiden kauden verran. Näin ollen niin haastateltavilla kuin haastattelijallakin voidaan pitää olleen teemahaastattelun toteuttamisen kannalta riittävät pohjatiedot haastatteluaiheesta. (Kananen 2014, 70–71.)

Viidestä haastattelusta kolme suoritin kasvotusten teemahaastattelun perinteisen luonteen mukaisesti. Yhden haastatteluista toteutin puhelimitse johtuen maantieteellisestä välimatkasta haastattelijan ja haastateltavan välillä. Yhden haastateltavan osalta taas sain vastauksen kirjallisesti; vastaaja koki mieluisammaksi paneutua kysymyksiin rauhassa, uskoen näin saavansa paremmin omat näkemyksensä esille. Kasvokkain pidetyt haastattelut äänitin ja puhelimitse pidetyn haastattelun nauhoitin. Haastattelutilanteissa tein alustavia muistiinpanoja, joita täydensin kuunneltuani haastatteluista ottamani nauhoitteet. Litteroin saamani vastaukset myöhemmin propositiotasoisena tekstimuotoon. Tutkimusaineiston yhteismitallistamista voidaan aineiston käsittelyssä pitää elinehtona

autenttisten vastausten saamiselle ja niistä tulkintojen tekemiselle. (Kananen 2014, 101–102.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden mittarina voidaan pitää kylläntymistä eli saturaatiota. Kun havaintoyksiköiden, tässä tapauksessa haastateltavien, antamat vastaukset alkavat muistuttaa toisiaan, puhutaan saturaatiopisteestä. Koin tutkimustulosten saavuttaneen osittaista kylläntymistä jo toisesta haastattelusta lähtien. Vastaukset erityisesti hallinnon tarkastuskohteiden osalta alkoivat muotoutua hyvinkin samankaltaisiksi. Toisaalta jokainen haastateltava toi vastauksissaan esille myös täysin uusia, aiempien vastaajien mainitsemattomia näkökulmia. Haastatteluaihetta voidaan pitää erityisen laajana, ja tyhjentävien vastausten saaminen yksittäiseltä haastateltavalta olisikin ollut kovin odottamatonta. (Kananen 2014, 153–154.)

Haastattelun runko rakentui viidestä suuremmasta teemasta: taustatiedot, hallinnon tarkastuksen määrittely, hallinnon tarkastuksen merkitys, hallinnon tarkastustoimenpiteet sekä hallinnon tarkastuksen kehitys ja tulevaisuus. Jokaisen teeman alle olin luonut avustavia kysymyksiä, joita esitin haastateltaville haastattelurungon mukaisessa järjestyksessä. Ajoittain joidenkin haastattelukysymysten yhteydessä sain vastauksia jo tuleviin kysymyksiin, joita en nähnyt enää tarpeelliseksi toistaa haastattelun myöhemmässä vaiheessa. Haastattelurungot erosivat näin ollen jonkin verran toisistaan haastateltavasta riippuen vastausten rönsyilevyyden tasosta riippuen. Vastaukset sain kuitenkin kaikilta haastateltavilta jokaiseen ennalta laatimaani kysymykseen.

Teemahaastattelun ensimmäisenä osiona oli taustatietojen kerääminen haastateltavista. Taustatietoja koskevat kysymykset olivat luonteeltaan strukturoituja, ja niiden tarkoituksena oli kerätä tutkimuksen kannalta oleellisia taustatietoja haastateltavista (Kananen 2014, 75). Halusin selvittää: onko haastateltava HT- vai KHT-tilintarkastaja, onko hän yksin toimiva vai työskenteleekö hän tilintarkastusyhteisössä, mikä on hänen pohjakoulutuksensa sekä kuinka monen vuoden kokemus tilintarkastuksesta hänellä on takanaan.

Toisesta osiosta alkaen laatimani haastattelukysymykset olivat pääosin avoimia kysymyksiä. Avointen kysymysten avulla saadut vastaukset ovat teemahaastattelussa yleensä relevantimpia kuin suljetut kysymykset, joiden osalta vastaukset saattavat jäädä hyvinkin suppeiksi. Haastattelun viimeistä teemaa koskeneet kysymykset tosin olivat

pääasiassa hypoteettisia; niissä olettamana oli hallinnon poistaminen lakisääteisen tilintarkastuksen kohteista. Halusin erityisesti tietää, kuinka tilintarkastajat muutoksen tapahtuessa reagoisivat ja minkälaiset olisivat vaikutukset hallinnon tarkastuksen osalta heidän koko tilintarkastusprosessiaan ajatellen. Kysymyksistä muutama oli tietoisesti laadittu dikotomisiksi, joihin haastateltava olisi pystynyt vastaamaan yhdellä sanalla, joko kyllä tai ei. Haastateltavan vastatessa turhan suppeasti, esitin tarkentavan jatkokysymyksen ja sain haluamani perustellut vastaukset. (Kananen 2014, 79–80.)

4.2 Hallinnon tarkastuksen määrittely

Tilintarkastuksen kohteena olevan hallinnon määrittelyssä olivat haastateltavat suhteellisen yksimielisiä. Hallintoon kuuluu yrityksen johto eli hallitus ja toimitusjohtaja tai isännöitsijä. Hallinnon tarkastuksessa kyse on näiden osapuolten toimien tarkastuksesta. Haastateltava C kiteytti hallinnon tarkastuksessa olevan kyse laillisuuden valvonnasta, kuten muutenkin tilintarkastuksessa. Tilintarkastajan tehtävä on ennen kaikkea varmistaa, että tarkastuskohteen johto huomaa noudattaa säännöksiä, jotka ovat sille pakollisia. Laillisten pelisääntöjen perään katsominen tapahtuu C:n osalta muistuttamalla ja jopa huomauttamalla tarkastettavan kohteen johtoa. Pk-yritysten ja asunto-osakeyhtiöiden kohdalla tilintarkastuksessa korostuu kuitenkin myös tilintarkastajan neuvova rooli.

Haastateltava A:n mukaan hallinnon tarkastuksessa tilintarkastajan on tärkeää varmistua ennen kaikkea siitä, että hallituksen ja osakkaiden tekemien päätösten tarkoituksena on ylipäättään yritystoiminnan eteenpäin vieminen. Päätösten on A:n mukaan oltava yhtiön toiminnan tarkoituksen mukaisia.

Haastateltava B:n mukaan hallinnon tarkastuksessa merkittävintä johdon toimien arvioinnin lisäksi on yrityksen taloushallinnon toimivuus. Kaikki talousraportointiin liittyvä on oltava toimivaa ja tilintarkastajan on näin ollen saatava selvyys talon oman hallinnon ja henkilöstön toiminnasta, käytössä olevien talousjärjestelmien asianmukaisuudesta sekä talouteen liittyvän seurannan toimivuudesta. Mikäli yritys on ulkoistanut taloushallintoa, tulee tilintarkastajan varmistua esimerkiksi tilitoimiston luotettavuudesta.

Haastateltava D painotti B:n tapaan yhtiön hallituksen taloushallinnon työskentelyn tarkastusta. Lisäksi D:n mukaan hallinnon tarkastuksessa erityisen tärkeää on osakkaiden yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumisen valvonta sekä hallituksen tekemien päätösten kirjaaminen ylös.

4.3 Hallinnon tarkastuksen merkitys

4.3.1 Miksi hallinnon tarkastaminen on merkittävää?

Hallinnon tarkastus nähtiin haastateltavien keskuudessa tilintarkastuksen kokonaisuuden kannalta merkittävänä. Haastateltava A kertoi hallinnon tarkastuksen antavan pohjan koko tilintarkastuksen suorittamiselle: sen avulla tilintarkastaja pystyy muodostamaan käsityksen, mitä hallinnon kautta on yhteisössä saatu aikaan.

Haastateltava B:n mukaan pk-yritysten kannalta hallinnon tarkastaminen on tärkeää nimenomaan tarkastettavan yrityksen johdon kannalta. B:n mielestä yrityksen johdolla tai omistajalla ei läheskään aina ole täydellistä käsitystä siitä, kuinka sen tulisi taloushallinnolliset velvoitteensa hoitaa. Tilintarkastajan välityksellä johto voi saada tärkeää varmistusta kaiken olemisesta kunnossa, tai vaihtoehtoisesti neuvontaa sitä koskevien lakisääteisten vaatimusten täyttämiseksi.

Vastaajat nostivat tärkeäksi tekijäksi osakkaiden yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumisen, mikä tekee hallinnon tarkastuksesta merkittävää myös yhteisön osakkaiden kannalta. Haastateltava C painottikin juuri tarkastettavan kohteen osakkaiden tai sen jäsenten tekemän päätöksen tilintarkastajan valinnasta. Haastateltava E:n mukaan hallinnon tarkastus ajaa osakkeiden omaa etua ja se keskittyykin nimenomaan heidän oman oikeusturvansa toteutumisen valvontaan. Erityisen tärkeänä yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumista pidettiin asunto-osakeyhtiöissä, joissa osakkaita on yleensä huomattavasti enemmän pk-yrityksiin nähden. Asunto-osakeyhtiöissä yksittäinen osakas ei pysty vaikuttamaan yhtä lailla pk-yrityksiin nähden, ja yhtiökokouksen ja hallituksen kokousten tekemät päätökset korostuvat.

Osakkaiden lisäksi haastateltavat korostivat hallinnon tarkastuksen merkittävyyttä myös yhteisön muiden sidosryhmien kannalta. Haastateltava B:n mukaan tilintarkastajan suorittaman hallinnon tarkastuksen myötä sidosryhmille voidaan varmistaa ”talossa kaiken olevan hyvin” heidän omaa riskiään silmällä pitäen. Yrityksen omistajalle hallinnon tarkastus antaa B:n mukaan varmuuden siitä, että hallinnolliset asiat ovat yhteisössä kunnossa. Vähemmistöomistaja, eli henkilö joka ei aktiivisesti osallistu yhteisön toimintaan, taas saa hallinnon tarkastuksen myötä yhtiön ulkopuolisen tahon antaman varmistuksen siitä, ettei yrityksen toiminnassa aktiivisesti mukana olevat osakkaat polje hänen oikeuk-

siaan. Rahoituslaitosten kannalta tärkeää on päästä selville siitä, että rahoitettavan yrityksen toiminta ei ole holtitonta. Yrityksen henkilöstölle hallinnon tarkastus luo varmuutta siitä, että yrityksen johdossa toimitaan oikein menetelmin.

4.3.2 Hallintoon liittyvät olennaisimmat riskit

Haastateltavat näkivät yhtenä olennaisimpana yhtiön hallintoon liittyvänä riskinä osamattomuuden. Haastateltavien mielestä pk-yritysten ongelmana on monesti se, ettei yhtiöiden hallitustyöskentelyssä useinkaan hyödynnetä yhtiön ulkopuolista asiantuntijuutta. Suomalaisille pk-yrityksille onkin haastateltava A:n mukaan varsin tavanomaista viedä yritystoimintaansa eteenpäin mahdollisimman pienen organisaation, usein pelkän omistajayrittäjän voimin.

Haastateltava C:n mukaan pk-yrityksillä ammattitason osaamisessa on usein merkittävä ero nimenomaan suuryrityksiin verrattuna. Esimerkiksi yritysverotuksen suhteen ei pk-yritysten hallinnossa ole useinkaan syvällisempää osaamista. Asiantuntijoina veroneuvonnassa pk-yrityksille toimii kirjanpito toimiston kirjanpitäjän lisäksi usein tilintarkastaja. Asiantuntijaneuvojen antamiseen C näki kuitenkin huomattavia eroja tilintarkastajien asennoitumisessa. Erityisesti verotuksellisten kysymysten kohdalla, eivät kaikki tilintarkastajat ole laisinkaan halukkaita antamaan neuvoja tilintarkastusasiakkaalle, vaan he ohjaavat asiakkaan mieluummin verokonsultin pakeille.

Erityisesti pk-yrityksiin kohdistuvana hallinnollisena riskinä haastateltavat näkivät pienosakkaiden edun toteutumattomuuden. Yhtiön ylimmällä johdolla saattaa olla omia henkilökohtaisia intressejä, jotka eivät palvele yhtiön liiketoimintaa. Pienosakkaiden edun valvomisen kannalta pitivät haastateltavat yhtiön johdon toimintaan liittyvän menettelytavan valvomista erityisen tärkeänä.

Myös dokumentaation puute nähtiin pk-yritysten osalta ongelmallisena. Tehtyjä päätöksiä ei useinkaan kirjata näkyviin, vaan pöytäkirjat laaditaan usein rimaa hipoen, lainsäädännön minimivaatimukset juuri täyttäen. Haastateltava A näki dokumentaation puutteen pienissä yhtiöissä ongelmallisena sen historian kannalta. Kun yritystoimintaa ollaan myymässä ja omistajuutta siirtämässä uusiin käsiin, olisi hyvä olla historiallista tietoa esittämässä siitä, mihin yrityksen toiminta on pohjannut ja kuinka sitä ajan saatossa on kehitetty.

Asunto-osakeyhtiöiden osalta hallituksen ja isännöitsijän toimintaan liittyy vastaajien mukaan merkittäviä riskejä. Hallituksen toimimisen huolimattomasti johdon huolellisuusvelvoite laiminlyöden tai sille myönnetyt valtuudet ylittäen, nähtiin yleisenä riskinä. Hallituksen jäsenet saattavat haastateltava D:n mukaan alkaa ajaa omia intressejään ja osakkaiden yhdenvertainen kohtelu voi sitä kautta vaarantua. Haastateltava A korosti, että hallituksen tekemät taitamattomat päätökset voivat saada aikaan huomattavan henkilökohtaisen riskin yksittäiselle osakkaalle. Monilla yksityishenkilöillä suurin omistus on asunto-osakeyhtiön osakkuus, ja taitamattomasta hallinnon hoidosta muodostuvat ylimääräiset vastuut muodostuvat monesti varsinkin pienituloisille hyvinkin merkittäviksi taloudelliseksi haasteiksi.

Asunto-osakeyhtiöissä hallinnon tehtävät keskittyvät usein isännöitsijälle ja syntyy vaarallisia työyhdistelmiä. Tällaisessa tapauksessa tilintarkastajan on haastateltava C:n mukaan suoritettava hallinnon tarkastuksensa tavanomaista yksityiskohtaisemmin väärinkäytösten tekemisen muodostuessa ”kieroutuneelle isännöitsijälle” keskimääräistä helpommaksi. Suuri hallinnollinen riski liittyy myös asunto-osakeyhtiöissä toteutettaviin urakoihin. Haastateltava E:n mukaan johdon huolellisuusvelvoitetta laiminlyödäänkin usein urakoiden kilpailuttamisen yhteydessä.

Haastateltava C näki asunto-osakeyhtiöissä suurena riskinä subjektiivisten arvioiden vaaraan perustuvan korjausvelan, joka syntyy ajan myötä taloyhtiön suorittaessa toistuvia ja tarpeellisia korjaustoimenpiteitä. Korjausvelkaa ei kirjata asianmukaisesti, eikä hoitovastiketta mitoiteta korjaustarpeen edellyttämällä tavalla, minkä seurauksena osakkailta saatetaan periä liian pientä hoitovastiketta jopa useiden vuosien ajan. Vasta pakon edessä kumuloitunut korjausvelka joudutaan perimään osakkailta esimerkiksi ylimääräisten vastikkeiden muodossa. Näin vuosienkin takaisten korjausten maksajiksi joutuvat silloisten osakkaiden sijasta nykyiset osakkaat.

4.3.3 Hallinnollinen rasite

Kysymykseni siitä, kokevatko tilintarkastuksen hyväksikäyttäjät hallinnon tarkastuksesta saadun hyödyn olevan hallinnollista rasitetta suurempi, aiheutti haastateltavissa vahvoja reaktioita, mutta jokseenkin samankaltaisia näkemyksiä. Hallinnollista rasitetta ei haastateltavien mukaan asiakkaiden silmissä pääasiassa koettu olevan. Haastateltava C:n mukaan hallinnollinen rasite on täysin keksitty termi ja ”höpöhöpöpuhetta”. Hänen kokemuksensa perusteella tilintarkastuspakon omaavissa pk-yhteisöissä suhtaudutaan hyvin

positiivisin mielin hallinnon tarkastukseen, eikä sen niin sanottu hallinnollinen taakka ole kertaakaan tullut esille.

Haastateltavat B ja E olivat hyvin skeptisiä sen suhteen, että tarkastettavissa yhteisöissä ylipäätään edes ymmärretään tilintarkastukseen sisältyvän hallinnon tarkastuksen osuus. B:n mukaan asiakkaiden on mahdotonta kokea hallinnollista rasiitetta, jos he eivät huomaa tilintarkastuksessa hallintoa edes arvioitavan. E:n mukaan tilintarkastus ylipäätään on asiakkaille usein tuntematon käsite ja se nähdäänkin ”välttämättömänä pahana”. Hallinnon tarkastuksen sisällymistä tilintarkastukseen E:n mukaan tuskin yhteisöissä aktiivisesti ajatellaan.

Haastateltava D:n näkemyksen perusteella pk-yrityksissä ja asunto-osakeyhtiöissä ei hallinnon tarkastuksen tärkeyttä ja siitä saatua hyötyä pääasiassa ymmärretä. Tosin myöskään mitään hallinnollista taakkaa ei hänen mukaansa varsinaisesti koeta olevan.

Myös haastateltava A uskoi asiakkaiden näkevän hallinnon tarkastuksesta saadun hyödyn mahdollista aiheutunutta rasiitetta suurempana. A painottaa asiakkailleen hallinnon tarkastuksesta saatua hyötyä riskiskenaarion kautta. Hän tuo asian pahimmillaan toteutuvien riskikuvien kautta esille ja onkin saanut asiakkailtaan myönteistä palautetta siitä, että näihin asioihin on aidosti kiinnitetty huomiota.

4.4 Hallinnon tarkastustoimenpiteet

4.4.1 Nykyiset hallinnon tarkastustoimenpiteet

Haastateltavat kertoivat perustavansa hallinnon tarkastuksensa voimassa olevaan lainsäädäntöön sekä hyvään tilintarkastustapaan. Haastateltava D korosti perustavansa hallinnon tarkastuksensa pitkälti ISA-standardeihin. Haastateltava A kertoi puolestaan tilintarkastusketjun tuottamasta työkirjamallista olleen paljon apua hänen omien työmenetelmiensä tarkentamisessa. Työkirjamalli on tuonut A:n tarkastukseen mukanaan nimenomaan kansainvälisten tilintarkastusstandardien mukaisen hallinnon tarkastamisen.

Kaikilla haastatelluilla kokemusta tilintarkastuksesta oli kertynyt jo usean vuoden ajalta ja jokainen heistä onkin saanut kehitettyä tietynlaisen rutiinin hallinnon tarkastuksen suo-

rittamiseen. Haastateltava E kertoi, ettei hallintoa tarkastaessaan ole aktiivisemmin miettinyt säännösperustetta, vaan tarkastus soljuu omien vuosien saatossa kehittämiensä työmenetelmien perusteella. Haastateltava B mainitsi lisäksi tutustuneensa Ruotsin tilintarkastajien laatimaan suositukseen RevR 209 hallinnon tarkastuksesta, joka antaa hänen mukaansa hyvän pohjan hallinnon tarkastamiselle myös Suomen olosuhteissa.

Hallinnon tarkastuksen yhtenä oleellisimpana tarkastustoimenpiteenä mainittiin yhtiökousten tekemien päätösten noudattamisen valvonta. Kaikki haastateltavat mainitsivat käyvänsä sekä yhtiökokousten että hallituksen kokousten pöytäkirjat tarkasti läpi. Niiden antamia tietoja haastateltavat kertoivat vertaavansa tilinpäätöksen ja muiden asiakirjojen antamiin tietoihin. Haastateltava C piti pöytäkirjojen käymistä läpi tilintarkastajalle pakollisena. C perustelee kantansa sillä, ettei tilintarkastaja muuten pysty tietämään sitä vertailupohjaa, jossa laillisuuden valvontaa toteutetaan.

Haastateltavien mielestä myös hallituksen kokousten pöytäkirjojen tarkka läpikäynti on tärkeää. Haastateltava E korosti, että hallituksen tekemien päätösten on oltava linjassa toimialapykälään. Tehtyjen päätösten on palveltava yrityksen liiketoimintaa ja toiminnan jatkuvuutta. Mikäli toimintaa lähdetään esimerkiksi ohjaamaan muille aloille, on tiedonkulun osakkaille oltava toimivaa. Osakkaiden tiedossa on oltava mihin suuntaan yhtiötä ollaan oikein lähdössä viemään.

Hallinnon tarkastuksen tärkeimmät osa-alueet riippuvat haastateltavien mukaan suuresti tarkastettavasta kohteesta ja siitä, minkälainen yhteisömuoto on kyseessä. Asunto-osa-kehtiöiden osalta haastateltava E näki yhtiö- ja hallituksen kokoukset käsittävän pöytäkirja-aineiston tarkastamisen hyvinkin tärkeänä, kun taas pienissä, yhden osakkaan yrityksissä pöytäkirjat ovat hänen mukaansa usein määrämuotoisia tilitoimistojen pöytäkirjapohjia, niiden painoarvon tilintarkastajalle ollessa lähinnä osakeyhtiölain määräysten täyttymisen varmistaminen pöytäkirjojen laatimisen osalta. Pk-yritysten kohdalla päätöksiä ei pöytäkirjoihin useinkaan kirjata ja tilintarkastajan on haettava tietoa muusta lähteaineistosta. Kokonaisuuden kannalta merkittävämpänä E mainitsikin muiden asiakirjojen, kuten kauppakirjojen, laina- ja pankkisitoumusten sekä yritysjärjestelyjä koskevien asiakirjojen läpikäymisen. Vanhojen asiakkaidensa kohdalla E tallentaa arkistoonsa asiakirjat tarkastettavan tilikauden aikana tehtyjen sitoumusten osalta, aiemmat löytyvät jo hänen arkistostaan.

Hallituksen laatima toimintakertomus ei ole enää osa tilintarkastuksen kohteista viimeisimmän lakimuutoksen johdosta. Toimintakertomus ei myöskään kuulu tilinpäätökseen, joten vastaajien mukaan se on käsiteltävä osana hallinnon tarkastusta. Hyvin laadittu toimintakertomus on tiedon lähteenä kokonaisuuden hahmottamisen kannalta tärkeässä osassa. Haastateltava C nosti asunto-osakeyhtiöiden hallinnon tarkastuksen osalta toimintakertomuksen tärkeäksi, jopa keskeisimmäksi tarkastuskohteeksi. Toimintakertomuksen tarkastuksessaan C korosti perittyjen vastikkeiden jälkilaskelmien huolellista tarkastamista. Laskelmat sisältävät usein suuriakin virheitä. Mikäli osakkailta peritään vääränsuuruisia vastikkeita, on kyseessä osakkaiden merkittävästi eriarvoinen kohtelu.

Haastateltava B kertoi pyytävänsä tilintarkastukseen tulevilta asiakkailtaan tietynsisältöisen ”hallintomapin”, joka pitää sisällään tarkastuksessa tarvittavan aineiston. Hän käyttää tilintarkastusta suorittaessaan apunaan ruotsalaista tilintarkastusohjelmaa, joka hallinnon tarkastuksen osalta sisältää kysymyksiä vastuuvapaudesta, osakeyhtiölain ja yhtiöjärjestyksen noudattamisesta, suunnittelusta ja valvonnasta sekä veroista ja maksuista. Suoritettuaan hallintomapin sisältämien dokumenttien avulla tarvittavat tarkastustoimenpiteet ja arviot, suorittaa B hallinnon tarkastuksen vastaamalla kyseisiin väitteisiin.

Haastateltavat kertoivat olevansa yhteydessä tarkastettavan kohteen johtoon ja mahdolliseen tilitoimistoon tarkastusprosessin aikana. Haastatteleamalla esimerkiksi toimitusjohtajaa tai kirjanpitäjää, voidaan kysyä esimerkiksi tarkentavia kysymyksiä siitä, miksi jokin on tai ei ole tapahtunut.

Vaikka haastateltavat pystyivät nimeämään nimenomaan hallintoon liittyviä tarkastuskohteita, korostivat he, ettei hallinnon tarkastusta voida täysin erottaa muista tilintarkastustoimenpiteistä. Hallinnon tarkastusta silmällä pitäen tulee tilintarkastajan olla valppaana koko tilintarkastusprosessin ajan, sillä hallintoon liittyviä tilintarkastuksessa huomioitavia seikkoja voi käydä ilmi missä vaiheessa tilintarkastusprosessia tahansa.

4.4.2 Vakiotarkastustoimenpiteet mahdollisen lakimuutoksen jälkeen

Kuinka haastateltavien vakiotarkastustoimenpiteet hallinnon osalta tulisivat muuttumaan, mikäli hallinto poistettaisiin lakisääteisen tilintarkastuksen kohteista? Osa vastaajista säilyttäisi tarkastuskohteensa hallinnon osalta kutakuinkin samanlaisena kuin nykyään, osa taas näkisi tarkastuskohteiden määrän supistuvan merkittävästi. Yksikään haastateltavista ei kuitenkaan olisi valmis luopumaan täysin hallinnon tarkastuksesta.

Haastateltavat pitivät yhteisön toiminnan arviointia mahdottomana, mikäli hallintoon ei lainkaan otettaisi kantaa.

Hallinnosta tulisi vastaajien mukaan aina tarkastaa yhteisöä koskevien lakisääteisten velvoitteiden lisäksi ainakin yhtiökokousten ja hallituksen kokousten pöytäkirjat, yhteisön ulkopuolisia tahoja kohtaan tekemät sitoumukset ja sopimukset sekä verotukseen liittyvät asiakirjat. Haastateltava C painotti laillisuusnäkökulmaa ja hänen mukaansa lakisääteisestä hallinnon tarkastuksesta luopuminen johtaisi siihen, ettei hallinnosta tarkastettaisi muuta kuin sellaiset kohteet, joilla on seurannaisvaikutuksia joko kirjanpidon tai tilinpäätöksen eriin.

Haastateltava B:n mukaan tilintarkastajan noudattaessa tarkastuksessaan ISA-standardeja aivan prikulleen, ei hallinnosta suoranaisesti jää mitään tarkastamatta. B kuitenkin painotti tarkastettavasta kohteesta tehtävien johtopäätösten tulevan eri näkökulmasta. Esimerkiksi B nosti pöytäkirjojen läpikäymisen: nykyisessä hallinnon tarkastuksessa pöytäkirjoja tulkitaan osakeyhtiölain ja yhtiöjärjestyksen suunnalta, ISA-standardeissa taas näkökulmana toimii enemmän kirjanpitolain ja IFRS:n noudattamisen valvonta.

4.5 Lakisääteisestä hallinnon tarkastuksesta luopumisen vaikutukset

4.5.1 Hallinnon tarkastuksen kehitys ja tulevaisuus

Hallinnon tarkastus on haastateltavien mukaan ollut aikaisemmin hyvinkin keskeisessä roolissa tilintarkastusta. Haastateltava B kertoi hallinnon tarkastuksen muuttuneen kymmenessä viime vuodessa hyvinkin näkymättömäksi osaksi tilintarkastusta. Tähän B näki olevan kaksi syytä: vuonna 2007 tilintarkastuslain uudistamisen yhteydessä tehty vastuuvapauslausumien poistaminen sekä Suomen Tilintarkastajat ry:n laatiman uuden tilintarkastuskertomusmallin, josta on poistettu kaikki viittaukset hallinnon tarkastukseen. Oman tilintarkastuskertomuksensa B korosti vielä sisältävän maininnan hallinnon tarkastuksesta.

Hallinnon tarkastuksen tulevaisuus aiheutti vastaajissa epätietoisuutta, mikä kumpuaa pitkälti alalla vellovasta keskustelusta hallinnon poistamisesta varsinaisista lakisääteisistä tilintarkastuksen kohteista. Vastaajista kaikki olivat ehdottomasti muutosta vastaan. Haastateltava D:n mukaan hallinnon tarkastuksesta luovuttaessa ”tehdään suuri virhe”.

Muutoksen nähtiin kuitenkin olevan lähes väistämätön. Sen nähtiin juontavan juurensa Big Four -tilintarkastustoimistojen vahvan lobbauksen myötä. Haastateltava C puhui isojen toimistojen ”ISA-standardi-ihastuksesta”, jossa tilintarkastusta ajetaan universaaliin muotoon, ja kansallisista erikoisuuksista halutaan päästä eroon.

Vastaajat eivät uskoneet mahdollisen tulevan lakimuutoksen lopettavan hallinnon tarkastamista kokonaan. Tilintarkastuksen perustuessa laillisuuden valvontaan, tulee tilintarkastajan kiinnittää huomiota tiettyjen vähimmäisvaatimusten noudattamisen valvontaan hallinnon osalta myös jatkossa riippumatta siitä, mitä sääntely sanoo.

Haastateltavat nostivat esille tilintarkastajan huomauttamisvelvollisuuden. Haastateltava A näki hallinnon tarkastamatta jättämisen ”tosi vaarallisena tienä” nimenomaan tilintarkastajan vastuiden ja velvoitteiden näkökulmasta. B korosti myös ISA-standardien edellyttävän paljon hallintoa koskevaa tarkastusta, tarkastelukulman vain ollessa tilinpäätös tai sisäinen valvonta.

4.5.2 Vaikutukset tilintarkastuksen luotettavuuteen

Tilintarkastuksen yleinen luotettavuus tulisi haastateltavien mielestä mitä todennäköisimmin kärsimään, mikäli hallinto pudotettaisiin lakisääteisten tilintarkastuksen kohteista. Haastateltava A näkisi muutoksen hämärtävän tilintarkastuksen luotettavuutta. Hän kyseenalaistikin koko tilintarkastusinstituution merkityksen ja tarkoituksen tarkastusprosessin sisältäessä vain pelkän tilinpäätöksen ja kirjanpidon tarkastuksen.

Haastateltavien mukaan tavalla, kuinka hallinnon tarkastuksesta luopuminen esitettäisiin suurelle yleisölle, saattaisi olla suuri merkitys luotettavuuden kannalta. Mikäli julkisuudessa korostettaisiin hallinnon tarkastuksesta luopumista, mainitsematta tilintarkastajan huomauttamisvelvollisuuden säilymisestä, tulee luottamus tilintarkastukseen takuulla kärsimään ainakin maallikoiden silmin.

Tilintarkastusalalla on haastateltava C:n mukaan viime aikoina puhuttu paljon mahdollisesti muutoksen myötä syntyvästä odotuskuilusta. Tilintarkastajan odotettaisiin tekevän ja raportoivan yhä sellaista, jota laki tai hyvä tilintarkastustapa ei enää edellyttäisi. Esimerkiksi juuri hallinnon tarkastusta, joka ei kuuluisi enää laillisuuden valvontaan, odotettaisiin tehtävän kuten ennenkin. Kun tilintarkastaja ei olekaan tehnyt sitä mitä on odotettu, tulisi tilintarkastuksen koettu luotettavuus maallikoiden silmissä murenemaan.

Haastateltava B:n näkemyksen mukaan hallinnon tarkastuksen poistamista tilintarkastuslaista tuskin suuremmin edes noteerattaisiin. Hän ei uskonut muutoksella olevan vaikutusta tilintarkastuksen luotettavuuteen; tulokulma tilintarkastukseen vaihtuisi vain tilinpäätöskeskeiseksi. Säilyvä tilintarkastajan huomautusvelvollisuus sekä tilintarkastuksen pohjan muodostavat ISA-standardit tulisivat muodostamaan tilintarkastukselle uuden luotettavuustason.

4.5.3 Vaikutus tilintarkastajan riskiin

Kysymys siitä, tulisiko lakisääteisestä tilintarkastuksesta luopumisella olemaan vaikutusta tilintarkastajan riskiin ja joutua esimerkiksi kantelun kohteeksi, aiheutti haastateltavissa eriäviä näkemyksiä. Tilintarkastuspiireissä juuri tilintarkastajan riskin alentamista on esitetty perusteluna lakimuutokselle. Haastateltavat B, D ja E eivät uskoneet tällä kuitenkaan olevan pelastavaa vaikutusta riskiä karsastavien tilintarkastajien kannalta. E perusteli kantaansa siviilikanteella, jonka voi aina kaikesta riippumatta nostaa. E näki mahdollisen vaikutuksen tilintarkastusvalvontaan päätyviin selvittelytapauksiin, joiden määrä saattaisi hänen mukaansa pienentyä. Haastateltava B ei tilintarkastajan huomautusvelvollisuuden säilyessä uskonut muutoksella olevan minkäänlaista vaikutusta tilintarkastajan riskin suhteen.

Haastateltava C oli eri linjoilla muiden kanssa, ja hänen mukaansa riski tulisikin ”ilman muuta” vähenemään. Tilintarkastajan velvollisuuksien vähetessä myös riski niiden laiminlyömiseen vähenisi.

Haastateltava A piti riskin vähentämistä kummallisena perusteena hallinnon tarkastuksesta luopumiselle. Hänen mukaansa alalla työskentelevien on hyväksyttävä tilintarkastajan työhön liittyvät tietyt riskit, eikä pelko joutua kantelun kohteeksi ole hyväksyttävä peruste lakisääteisestä hallinnon tarkastuksesta luopumiselle.

4.5.4 Vaikutukset tilintarkastuspalvelun houkuttelevuuteen ja ostoon

Vastaajat eivät yleisesti ottaen uskoneet lakisääteisestä hallinnon tarkastuksesta luopumisella olevan ainakaan positiivista vaikutusta tilintarkastuspalvelun ostoon tai houkuttelevuuteen asiakkaiden silmissä. Näiden kysymysten osalta tarkensin haastateltaville näkökulman koskevan etenkin niitä yhteisöjä, joilla ei ole rajojen täyttymisen puolesta

tilintarkastuspakkoa. Mitkä olisivat lakimuutoksen vaikutukset juuri näiden vapaaehtoisesti tilintarkastuspalvelun ostoa harkitsevien kannalta?

Haastateltava E ei uskonut niin negatiivisiin kuin positiivisiin vaikutuksiin tilintarkastuksen suosion osalta lakimuutoksen tapahtuessa. Hänen mukaansa hallinnon tarkastus ei tälläkään hetkellä ole kovinkaan aktiivisesti pienten yhteisöjen mielessä. Haastateltava B oli E:n kanssa samoilla linjoilla, edellyttäen kuitenkin tilintarkastajan huomautusvelvollisuuden säilymistä.

Haastateltava A:n mukaan hallinnon tarkastuksesta luopumisella voisi hyvinkin olla negatiivinen vaikutus tilintarkastuspalvelun ostoon ja houkuttelevuuteen. Tilitoimisto tulisi mahdollisesti jossakin määrin korvaamaan tilintarkastajan nykyistä roolia. Mikäli yhteisöllä on yhteistyökumppaninaan pätevä tilitoimisto, ei A nähnyt sillä olevan enää perustetta tilintarkastukselle, onhan kirjanpitäjä jo pitkälti varmentanut lukujen oikeellisuuden. Omille asiakkailleen A perustelee tilintarkastuksen tarpeellisuutta sillä, että tilintarkastajan kanssa keskustelu keskittyy eri asioihin kuin kirjanpitäjän kanssa.

Haastateltava C:n mukaan muutokset tilintarkastuspalvelun houkuttelevuuteen tulevat pitkälti riippumaan nimenomaan tilintarkastuksen tulevista perusteista. C:n mukaan yhteisöjen päätökset tilintarkastajan tarpeesta tulisivat olemaan hyvinkin tapauskohtaisia, ja tilintarkastaja saatettaisiinkin valita yhteisöihin suorittamaan esimerkiksi sisäisen tarkastuksen luonteista tarkastusta nykyisenkaltaisen hallinnon tarkastuksen sijasta.

4.5.5 Vaikutukset tarkastettavan kohteen johdon kannalta

Pienten yhteisöjen tilintarkastuksesta puhuttaessa, on tilintarkastajalla usein merkittävä neuvova rooli tarkastettavan yhteisön johdon kannalta. Tilintarkastajan suorittama johdon neuvonta tulisi haastateltava A:n mukaan kärsimään merkittävästi hallinnon lakisääteisestä tilintarkastuksesta luovuttaessa. A:n mielestä tilintarkastajan on vaikea enää antaa opastusta ja konsultaatiota, jos koko toista puolta yhtiöstä ei tiedetä. Mikäli tilintarkastaja ei pääse tasolle, jolla tietoon tulee yhtiön päätöksentekomekanismi ja tulevaisuudensuunnitelmat, ei tilintarkastajalla neuvojen antajana ole enää johdolle arvoa. A:n sanoin: ” Mitäpä merkitystä meillä on enää sille johdolle”.

Haastateltava D:n mukaan seurauksena lakimuutokselle olisi laadun huononeminen: ilman tilintarkastajan neuvoja ei johto tulisi D:n mukaan kiinnittämään enää yhtäläisesti

huomiota esimerkiksi tilinpäätöksen muutoseikkoihin. Haastateltava C sanoi tuloksena olevan ”sutta ja sekundaa”, kun tilintarkastaja ei olisi enää valvomassa osakkaiden yhdenvertaisuuden toteutumista.

Haastateltavat B ja E taas eivät uskoneet lakimuutoksella olevan vaikutusta tarkastettavan kohteen johdon kannalta. B:n mukaan tilintarkastajan ”neuvova, opettava ja kasvatava” rooli tulee säilymään kaikesta huolimatta ennallaan. Tilintarkastaja voi hyvän hallinnon osalta hänen mukaansa jatkaa neuvonnan harjoittamista, sillä hyvien hallintotapojen sisältö ei ole muuttumassa. Haastateltava E:n mukaan tilitoimisto tulee toimimaan yrittäjän apuna muutoseikkojen ja velvoitteiden hoitamisessa, eikä tilintarkastajan antama neuvonta ole johdolle korvaamatonta.

4.5.6 Vaikutukset tilintarkastusrajojen nostamiseen

Haastateltavat eivät uskoneet lakisääteisestä hallinnon tarkastuksesta luopumisen johtavan tilintarkastusrajojen nostamiseen, vaan paine rajojen nostoon selittyy muilla tekijöillä. Haastateltava E epäili nykyistenkään rajojen liittyvän kovin vahvasti hallinnon tarkastamisen velvoitteeseen. E piti rajojen nostoa sen sijaan enemmänkin poliittisena intohimokysymyksenä.

Haastateltava B:n mielestä vaikuttavana tekijänä on ennemminkin tilintarkastajan huomautusvelvollisuuden säilyttäminen, joka voisi jopa hankaloittaa rajojen nostoyrityksiä. B perusteli näkemystensä sillä, ettei suuressa määrässä yrityksiä enää olisi hallinnollista valvontaa, ja piti mahdollisena myös huomautusvelvollisuuden laajentamisen tulevaisuudessa.

5 Johtopäätökset

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, kuinka hallinnon tarkastus tulisi pk-yritysten ja asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastuksessa suorittaa. Lisäksi opinnäytetyössä haettiin perusteita hallinnon tarkastuksen merkittävyydelle ja sille, olisiko se jatkossakin syytä säilyttää yhtenä lakisääteisen tilintarkastuksen kohteista.

Opinnäytetyön yhteydessä toteutettiin teemahaastattelu, joka kohdennettiin viidelle HT- tai KHT-tilintarkastajalle. Jokaisella haastateltavalla oli takanaan useiden vuosien kokemus tilintarkastuksesta. Haastattelun pääasiallisena tarkoituksena oli selvittää, kuinka tilintarkastajat itse omassa tilintarkastusprosessissaan suorittavat tilintarkastukseen kuuluvan hallinnon tarkastuksen. Haastattelussa selvitettiin tilintarkastajien omien hallinnon tarkastusmenetelmien lisäksi muun muassa sitä, mitä mahdollisia vaikutuksia lakisääteisestä hallinnon tarkastuksesta luopumisella tulisi heidän mielestään olemaan esimerkiksi heidän omaan työskentelyynsä ja tilintarkastuksen luotettavuuteen. Haastattelun ohella olennaisena aineistona tutkimuksen kannalta toimivat kansainväliset tilintarkastus-, eli ISA-standardit.

Sekä tilintarkastajahaastattelujen että ISA-standardien perusteella voidaan tilintarkastajan pakolliseksi hallintoa koskeviksi tarkastustoimenpiteiksi nimetä ainakin pöytäkirjojen ja muun vastaavan dokumentaation, kuten asiakirjojen ja raporttien, yksityiskohtainen läpikäynti. Pk-yritysten osalta pöytäkirjoista on tarkastettava lähinnä lakisääteisten velvoitteiden toteutuminen pöytäkirjan laatimisen osalta. Päätösten osalta muun dokumentaation merkitys korostuu. Asunto-osakeyhtiöiden pöytäkirjojen osalta tilintarkastajan on kiinnitettävä huomiota erityisesti tehtyihin päätöksiin hoito- ja rahoitusvastikkeista, vesimaksuista, muista käyttökorvauksista ja siihen, onko maksujen periminen tapahtunut asianmukaisesti. Lisäksi merkittävien urakoiden kohdalla olennainen kilpailutusprosessi tulisi ilmetä pöytäkirjoista tai muusta dokumentaatiosta.

Tilintarkastajahaastatteluissa hallinnon tarkastuskohteina korostuivat tarkastettavan yhteisön ulkopuolisia tahoja kohtaan tekemät sitoumukset ja sopimukset sekä verotukseen liittyvät asiakirjat. Erityisesti lainajärjestelyjä ja suuria hankintoja koskeva aineisto sekä kirjeenvaihto eri viranomaistahojen kanssa tulee tilintarkastajan käydä huolella läpi. Lisäksi toimintakertomusta, joka ei enää uusiutuneessa tilintarkastuslaissa kuulu lakisääteisen tilintarkastuksen kohteisiin, pidettiin hallinnon kannalta merkittävänä tarkastuskohteena. Erityisesti tiedonlähteenä toimintakertomusta voidaan pitää tilintarkastuksen kannalta hyödyllisenä.

Tarkastettavan kohteen toimivan johdon haastattelua tilintarkastuksen aikana voidaan pitää tilintarkastajalle lähes välttämättömänä. Johdon haastattelemisen auttaa tilintarkastajaa muodostumaan käsitystä yhteisöstä ja sen toiminnasta. Lisäksi johtoa haastat-

telemalla tilintarkastaja voi selvittää muun muassa yhteisön lähipiirisuhteita sekä sisäisen valvontajärjestelmän toimivuutta. Mikäli tulouttamisen perusteissa ilmenee epäselvyyksiä, on niitä myös hyvä pyrkiä selvittämään johtoa haastatteleamalla.

Asunto-osakeyhtiöissä isännöitsijän toimien valvonta on erittäin merkittävää. Asunto-osakeyhtiöissä isännöitsijälle keskittyy usein monia keskeisiä toimintoja ja vaarallisten työyhdistelmien syntyminen on tavallista. Erityisesti isännöitsijän varojen käyttö on tilintarkastajan syytä ottaa suurennuslasin alle, käymällä läpi maksusuorituksia isännöitsijälle esimerkiksi kirjanpidon ja pankkien tiliotteiden avulla.

Hallintoa lakisääteisen tilintarkastuksen kohteena voidaan edelleen pitää Suomen olosuhteissa relevanttina. Tilintarkastajan raportointivelvoitteisiin sisältyy kohteita, jotka eivät suoraan kytkeydy tilinpäätöksen antamaan oikeaan ja riittävään kuvaan. Lakisääteistä hallinnon tarkastusta tarvitaan erityisesti sellaisiin seikkoihin, jotka ovat olennaisia tarkastettavan kohteen toiminnan kannalta, mutta jotka eivät välittömästi kytkeydy tilinpäätökseen. Pk-yhteisöjen kohdalla hallinnon tarkastuksen merkityksen voidaan katsoa olevan erityisen suuri tilintarkastajan toimiessa näiden osalta usein myös hallinnollisten neuvojen antajana ja validina keskustelukumppanina.

Jos hallinnon tarkastus ei kuuluisi lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin, tulisi se mahdollisesti hankaloittamaan merkittävästi yhteisön omistajien ja muiden sidosryhmien tiedonsaantia yhteisön toiminnasta. Yhteisön liiketoiminnan kannalta vaikutukset voisivat muodostua kohtalokkaiksi. Esimerkiksi luoton saanti saattaisi vaikeutua, mikäli luotonantajat eivät enää pystyisi tekemään arvioita yhteisön luotettavuudesta. Lisäksi hallinnon tarkastusta voidaan pitää hyvin tärkeänä osakkaiden yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumisen kannalta.

Tilintarkastajille kohdennetussa teemahaastattelussa ilmeni kaikkien haastateltavien vastauksista, ettei hallinnon tarkastusta voida täysin lopettaa, riippumatta siitä kuuluuko se lakisääteiseen tilintarkastukseen vai ei. Yhteisön toiminnan arviointia ilman kannanottamista hallintoon pidettiin mahdottomana. Jos hallinnon lakisääteisestä tilintarkastuksesta päätetään Suomessa jossakin vaiheessa luopua, ei hallinnollisten asioiden tarkastus tulisi täysin katoamaan myöskään ISA-standardeihin perustuvassa tilintarkastuksessa. Vaikka ISA-standardeissa ei nimenomaisesti hallinnon tarkastuksesta säädetä, sisältävät ne siihen runsaasti viitteitä.

Ruotsissa annettua ohjeistusta hallinnon tarkastuksesta voidaan pääpiirteittäin pitää myös Suomen olosuhteissa toimivana, ja tilintarkastajia voikin suositella paneutumaan siihen. Opiksi ruotsalaisesta mallista voitaisiin ottaa ainakin hallinnon tarkastuksen mitaluokan variointi tarkastettavasta kohteesta riippuen. Hallinnon tarkastusta ei ehkä ole Suomessakaan ole perusteltua suorittaa kaikissa tarkastuksissa yhtäläisellä tarkkuudella, vaan sen laajuus voitaisiin harkinnanvaraisesti asettaa tarkastuskohteen toiminnan laajuuden, luonteen ja jo muiden tarkastustoimenpiteiden yhteydessä tehtyjen havaintojen perusteella.

Opinnäytetyöprosessi sujui pitkälti ennalta laaditun aikataulun mukaisesti. Alkuperäinen tavoitteeni oli saada opinnäytetyö valmiiksi marraskuun 2017 alkuun mennessä. Kesän lopulla työ oli kuitenkin jo niin hyvässä vaiheessa, että päätin asettaa uudeksi tavoitteeksi työn valmistumisajankohdalle lokakuun alun 2017. Aiheen näinkin suuri laajuus tuli itselleni pienoisena yllätyksenä. Joinain hetkinä kirjoitusprosessin aikana mielessäni kävi ajatuksia, että olisiko työn voinut toteuttaa hieman pienempänä kokonaisuutena, keskittymällä esimerkiksi pelkästään joko pk-yrityksiin tai asunto-osakeyhtiöihin. Loppujen lopuksi olen kuitenkin tyytyväinen, että toteutin työn näinkin laajana. Opinnäytetyöprosessi oli kokonaisuudessaan hyvin mielenkiintoinen ja se antoi itselleni paljon etenkin ammatillisesta näkökulmasta arvioituna.

Lähde- ja tutkimusaineiston luotettavuuden voidaan yleisesti ottaen arvioida olleen korkealla tasolla. Yhtenä luotettavuutta alentavana tekijänä voidaan mahdollisesti pitää suorittamaani teemahaastattelua, johon haastateltavat valikoituivat toimeksiantajan antamien yhteystietojen perusteella. Haastateltavat kuuluivat näin ollen tietyllä tapaa toimeksiantajan lähipiiriin ja jakoivat mahdollisesti ainakin osittain samankaltaisia näkemyksiä haastattelussa läpikäytyistä aiheista. Lisää variaatiota vastauksiin olisin todennäköisesti saanut esimerkiksi haastatteleamalla Big Four -yhtiössä toimivaa tilintarkastajaa. Toisaalta opinnäytetyö keskittyi nimenomaan pk-yhteisöjen hallinnon tarkastukseen, joten haastatteleamista pelkästään pk-kokoisten yhteisöjen tilintarkastukseen erikoistuneita henkilöitä, voidaan mielestäni pitää perusteltuna.

Lisäksi erot haastattelutilanteissa vaikuttivat jonkin verran haastateltavilta saatuihin vastauksiin. Vaikka kaikille haastateltaville annettiin mahdollisuus tutustua haastattelukysymyksiin etukäteen, voidaan tutkimusasetelman arvioida olleen kirjallisesti vastauksensa antaneen haastateltavan osalta varsin erilainen verrattaessa samassa tilassa tai puhelimitse järjestettyihin haastattelutilanteisiin. Kirjallisia vastauksia antaessaan vastaajalla

on joka tapauksessa ollut enemmän aikaa pohtia ja jäsentää vastauksiaan muihin haastateltaviin verrattuna.

Mahdolliseksi jatkotutkimusaiheeksi voisi sopia tulevaan hallinnon tarkastuksesta luopumiseen vielä tarkemmin pureutuva aihe. Hallitus on jo päättänyt perustaa työryhmän vieämään hallinnon poistamista lakisääteisen tilintarkastuksen kohteista eteenpäin, joten tutkimuksen teemahaastattelussakin esitettyä hypoteesia voidaan pitää todennäköisesti tulevaisuudessa toteutuvana (HE 70/2016, 23). Esimerkki mielenkiintoisesta ja tarpeellisesta aiheesta jatkotutkimukselle voisi olla vaikkapa laajempi tutkiminen yritysmailman näkökulmasta, miten hallinnon tarkastuksesta luopuminen tulee niiden toimintaan vaikuttamaan.

Lähteet

Asunto-osakeyhtiölaki 22.12.2009/1599. Finlex. [Http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20091599](http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20091599). Luettu 6.5.2016.

Euroopan komissio 2006. Pk-yritysten uusi määritelmä. Käyttäjän opas ja ilmoitusmalli. Yritys- ja teollisuustoiminnan julkaisut. Julkaistu myös painettuna. [Http://bookshop.europa.eu/fi/pk-yritysten-uusi-maeaeritelmae-pbNB6004773/](http://bookshop.europa.eu/fi/pk-yritysten-uusi-maeaeritelmae-pbNB6004773/). Luettu 17.4.2017.

Hallituksen esitys 70/2016. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tilintarkastuslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Finlex. [Http://finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160070](http://finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160070). Luettu 31.7.2017.

Hayes, Rick & Dassen, Roger & Schilder, Arnold & Wallage, Philip 2005. Principles of Auditing. An Introduction to International Standards of Auditing. 2. painos. Pearson Education, Lontoo.

Horsmanheimo, Pasi & Steiner, Maj-Lis 2017. Tilintarkastus – Asiakkaan opas. 5. uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki.

IFAC 2012. ISA-standardien soveltaminen pk-yhteisöjen tilintarkastuksessa. Keskeiset käsitteet ja käytännön ohjeet. Suom. KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. KHT-media, Helsinki.

IFAC 2016. Kansainväliset tilintarkastusalan standardit: Kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluonteista tarkastusta, muita varmennuspalveluja ja liitännäispalveluja koskevat standardit ja muut ohjeet 2016–2017 ja Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille 2016. Osa I. Suom. Suomen tilintarkastajat ry. ST-Akatemia, Helsinki.

Immonen, Raimo & Nuolimaa, Risto 2017. Osakeyhtiöoikeuden perusteet. Juridica-kirjasarjan 17. teos. 3. uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki.

Kananen, Jorma 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 176. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Jyväskylä.

Kettunen, Petri 2016. Hallinnon tarkastus vaatii selkiyttämistä. Suomen Tilintarkastajat ry. Päivitetty 22.9.2016. <https://www.suomentilintarkastajat.fi/nakoaloja/blogi-tilintarkastuksen-asiantuntijat/hallinnon-tarkastus-vaatii-selkiyttamista>. Luettu 1.8.2017.

Korkeamäki, Ari-Matti 2017. Tilintarkastuksen perusteet. Sanoma Pro, Helsinki.

Laitila, Mikko 2016. Isännöintikulut ryöstäytyivät. Arvoasunto (3), 12–13.

Leppiniemi, Jarmo & Kaisanlahti, Timo 2016. Tilinpäätäjän käsikirja. 3. uudistettu painos. Talentum, Helsinki.

Lydman, Kari 2016. Hallinnon tilintarkastusta edellytetään kansainvälisesti. Kauppalehti 21.6.2016, B 16.

Muutossäädös 12.8.2016/622. Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141. Finlex. [Http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151141](http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151141). Luettu 19.9.2017.

Mähönen, Jukka 2009. Osakeyhtiön taloudellinen raportointi ja tilintarkastus. Edita, Helsinki.

Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624. Finlex. [Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060624](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060624). Luettu 30.7.2017.

Patentti- ja rekisterihallitus 2016. Mitä on hyvä tilintarkastustapa? Päivitetty 17.5.2016. [Https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/mitaonhyvatilintarkastustapa.html](https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/mitaonhyvatilintarkastustapa.html). Luettu 9.4.2016.

Patentti- ja rekisterihallitus 2017. Tilintarkastajan perustutkinto (HT-tutkinto). Päivitetty 3.2.2017. [Https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tutkinnot/perustutkintoht-tutkinto.html](https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tutkinnot/perustutkintoht-tutkinto.html). Luettu 21.8.2017.

Prepula, Eero 2016. Tilintarkastusko yhtä tyhjän kanssa ilman hallinnon tarkistusta? Kauppalehti 7.6.2016, B 18.

RevR 209. 2016. Revision av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning. Suom. Åkerblad, Lasse. Käännös 10.10.2016. Föreningen Auktoriserade Revisorer (FAR), Tukholma.

Riistama, Veijo 1999. Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. 2. painos. WSOY, Helsinki.

Riistama, Veijo 2000. Tilintarkastus – perusteet. 3. painos. WSOY, Helsinki. Julkaisuun viitattu teoksessa Kallioinen, Samu 2017. Hallinnon tarkastus pienissä ja keskisuurissa osakeyhtiöissä. Pro gradu -tutkielma. Kauppakorkeakoulu. Jyväskylän yliopisto. [Https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/52864/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201701251272.pdf?sequence=1](https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/52864/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201701251272.pdf?sequence=1). Luettu 4.8.2017.

Rikoslaki 19.12.1889/39. Finlex. [Http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1889/18890039001](http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1889/18890039001). Luettu 30.7.2017.

Suomen tilintarkastajat a. Mitä on hyvä tilintarkastustapa? [Https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/mita-on-hyva-tilintarkastustapa](https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/mita-on-hyva-tilintarkastustapa). Luettu 22.4.2016.

Suomen tilintarkastajat b. Tilintarkastuslaki 1.1.2016 alkaen. [Https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/vanhat-saantelyhankkeet/tilintarkastuslaki-1.1.2016-alkaen](https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/vanhat-saantelyhankkeet/tilintarkastuslaki-1.1.2016-alkaen). Luettu 22.4.2016.

Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141. Finlex. [Http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151141](http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151141). Luettu 22.4.2017.

Tomperi, Soile 2016. Tilintarkastus. Normeista käytäntöön. 3. uudistettu painos. Edita, Helsinki.

Tuokko, Yrjö 2016. Hallinnon tarkastus kruunaa tilintarkastuksen. Kauppalehti 13.6.2016, B 19.

Työ- ja elinkeinoministeriön asetus tilintarkastajan hyväksymisedellytyksistä 7.12.2015/1442. Finlex. [Http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151442](http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151442). Luettu 26.4.2017.

Haastattelukysymykset tilintarkastajille

Hallinnon tarkastus pk-yrityksissä ja asunto-osakeyhtiöissä

1) Taustatiedot

- Titteli (HT/KHT)
- Yksin toimiva / yhteisö
- Koulutus
- Kokemus tilintarkastuksesta (vuosina)

2) Hallinnon tarkastuksen määrittely

- Miten määrittelisit tarkastuksen kohteena olevan hallinnon?
- Mitkä arvioisit hallinnon tarkastuksen merkittävimmiksi osa-alueiksi ja miksi?

3) Hallinnon tarkastuksen merkitys

- Miksi hallinnon tarkastaminen on merkittävää
 - pk-yrityksissä?
 - asunto-osakeyhtiöissä?
- Mitä ovat hallintoon liittyvät olennaisimmat riskit
 - pk-yrityksissä?
 - asunto-osakeyhtiöissä?
- Ketä varten hallintoa tarkastetaan?
- Millaisena tilintarkastuksen hyväksikäyttäjät kokevat hallinnon tarkastuksen?
 - Koetaanko hallinnon tarkastamisesta saadun hyödyn olevan hallinnollista rasitetta suurempi?

4) Tarkastustoimenpiteet

- Mitä tarkastuksesi hallinnon osalta pitää sisällään?
- Mitkä ovat mielestäsi hallinnon tarkastuksen tärkeimmät tarkastuskohteet ja miksi
 - pk-yrityksissä?
 - asunto-osakeyhtiöissä?
- Millä tarkastustoimenpiteillä suoritat hallinnon tarkastamisen?
- Mihin perustat hallinnon tarkastuksesi?

5) Hallinnon tarkastuksen kehitys ja tulevaisuus

- Kuinka hallinnon tarkastaminen on muuttunut?

- Millaisena näet hallinnon tarkastamisen tulevaisuuden?
- Mikäli hallinto poistetaan lakisääteisen tilintarkastuksen kohteista:
 - Mitkä tulisivat olemaan vaikutukset
 - omaan tilintarkastusprosessiisi?
 - tilintarkastuksen luotettavuuteen?
 - Mitä mahdollisia ongelmakohtia voi aiheutua?
 - Mitä hallinnosta tulisi silti aina tarkastaa, ns. vakiotoimenpiteet? (tärkeimmät tarkastuskohteet, ja miksi? (tilintarkastajan huomauttamisvelvollisuus))
 - Näetkö, että tilintarkastajan riski tulisi vähenemään ja kynnys joutua esimerkiksi kantelun kohteeksi kasvaisi?
 - Uskotko, että tilintarkastuksen houkuttelevuus palveluna tulisi lisääntymään?
 - Näetkö, että tilintarkastuksen hyväksikäyttäjät kokisivat tilintarkastustuotteen nykyistä relevantimpana ja olisiko sillä vaikutusta tilintarkastuspalvelun ostoon?
 - Mikä olisi mielestäsi vaikutus tarkastettavan kohteen johdon kannalta (nykyisin tilintarkastajan neuvova rooli)?
 - Voisiko muutos näkemyksesi mukaan johtaa tilintarkastusrajojen nostamiseen vai tulisivatko ne pysymään ennallaan?

